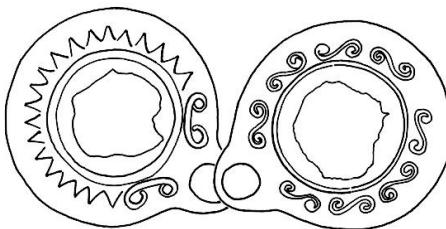

Judovsko-krščanski viri in razsežnosti dialoga

*Jewish-Christian Sources and
Dimensions of Dialogue*

Mednarodni znanstveni simpozij *International Scientific Symposium*
3.–4. november 2020 *3rd–4th November 2020*

ZBORNIK POVZETKOV *BOOK OF ABSTRACTS*

Maribor, september 2020

Judovsko-krščanski viri in razsežnosti dialoga

Jewish-Christian Sources and Dimensions of Dialogue

Uredila *Edited by*

Samo Skralovnik, Marjetka Bedrač

Organizacija *Organization*

Teološka fakulteta Univerze v Ljubljani, Enota v Mariboru,
Inštitut Stanka Janežiča

*University of Ljubljana, Faculty of Theology Maribor Unit,
Stanko Janežič Institute*

Center judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor
Center of Jewish Cultural Heritage Synagogue Maribor

Organizacijski odbor *Organizing Committee*

Maksimiljan Matjaž, Samo Skralovnik, Marjetka Bedrač,
Boris Hajdinjak

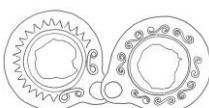
Univerza v Ljubljani
Teološka fakulteta

SINAGOGA

CENTER JUDOVSKE KULTURNE
DEDIŠČINE SINAGOGA MARIBOR

Enota v Mariboru

Judovsko-krščanski viri in razsežnosti dialoga

Jewish-Christian Sources and Dimensions of Dialogue

Logotip (grafična podoba) simpozija sta skici dveh oljenk iz Biblične arheološke zbirke Teološke knjižnice Maribor. Dve oljenki, obrnjeni druga proti drugi, predstavljata dva monoteizma v dialogu. Oljenki se v delu, kjer sta goreli, delno prekrivata. Na ta način tvorita dvojno simboliko. Oba monoteizma se napajata ob istem viru (istem Bogu, ki se v Svetem pismu pogosto razodeva v ognju), hkrati pa prekrivajoči odprtini za plamen spominjata na logotip revije *Edinost in dialog*.

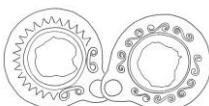
The »logotype« (graphic image) of the symposium are sketches of two oil lamps from the Biblical Archaeological Collection of the Theological Library Maribor. The lamps facing each other – and partially overlapping in the part where they burned – represent two monotheisms in dialogue. In this way the logotype forms a double symbolism. Both monotheisms »burn« from the same source (same God, often revealed in Bible in the fire), and at the same time the overlapping openings of the lamps are reminiscent of the logotype of the journal Unity and Dialogue.

Avtor skic *Author of sketches*

Andrej Preložnik

Oblikanje *Design by*

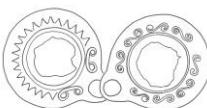
Samo Skralovnik

ABECEDNI SEZNAM SODELUJOČIH

ALPHABETICAL LIST OF CONTRIBUTORS

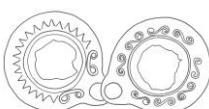
ŠT. NO.	AVTOR CONTRIBUTOR	NASLOV PRISPEVKΑ TITLE	STRAN PAGE
1.	Irena Avsenik Nabergoj Teološka fakulteta UL	Izvori negativne podobe Judov v slovenskih ljudskih molitvah	11
2.	Klemen Brvar Mariborska knjižnica	Literatura kot sredstvo dialoga – vloga romanov Zlate Vokač Medic pri obujanju judovske dediščine	13
3.	Ervin Budiselić The Biblical Institute of Zagreb, Croatia	The Importance of the Jewishness of Jesus for Interpretation of the Gospels	14
4.	Matjaž Celarc Teološka fakulteta UL	Between Prophecy and Its Realization. Intertextual Reading of Acts 1–2 as a Realization of the Isaianic Narrative	15
5.	Danijel Časni The Biblical Institute of Zagreb, Croatia	Covenant with God as the foundation of Judaism and Christianity from the perspective of Joseph Ratzinger	16
6.	Leon Debevec Fakulteta za arhitekturo UL	Prostorske podobe v obrednih praksah starozaveznih očakov in njihov pomen za razumevanje krščanskega sakralnega prostora	17
7.	Nina Ditmajer ZRC SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede	Starozavezni motivi in podobe Judov v slovenski pesniški tradiciji	18
8.	Metka Fujs Pomurski muzej Murska Sobota	»Kako zvonijo zvonovi sobočki?« Murska Sobota v sobivanju med katoličani, evangeličani in judi	19

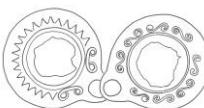
Judovsko-krščanski viri in razsežnosti dialoga

Jewish-Christian Sources and Dimensions of Dialogue

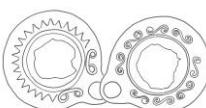
9.	Boris Hajdinjak Center judovske kulturne dediščine Sinagoga Maribor	Prvi tiski del rabina Iserlajna »Marburga«	20
10.	Norbert Johannes Hofmann Commission for Religious Relations with the Jews (Roman Curia)	Nostra aetate (No. 4) as a Compass for the Jewish-Catholic Dialogue	21
11.	Klemen Jelinčič Boeta	Medieval Jewish Community of Maribor	22
12.	Marko Jesenšek Filozofska fakulteta UM	»Ne jej nobene gnusobe!« (5 Mz 14,3) Besedje katoliške, protestantske in židovske kuhinje	23
13.	Marko Jovanović The Faculty of Catholic Theology, University of Regensburg, Germany	Franz Mußner's Interpretation of the Epistle of James and Its Impact for Jewish-Christian Dialogue	25
14.	Edvard Kovač Teološka fakulteta UL	Levinas in judovsko-krščansko prijateljstvo	27
15.	Aljaž Krajnc Teološka fakulteta UL	Dāwūd al-Muqammaš in njegova recepција krščanskega nauka	28
16.	Jože Krašovec Teološka fakulteta UL	Hermenevtika dialoga v delih Franzra Rosenzweiga in Martina Bubra	29
17.	Mark Krenn	Fotograf Julij (Gyula) Schönauer (1894– 1945) in sporočilnost njegovih fotografij v versko polimorfni družbi severo- vzhodnega Prekmurja	31
18.	Sebastjan Kristovič Alma Mater Europaea – ECM	Pomen in razsežnost dialoga pri Dostojevskem	33

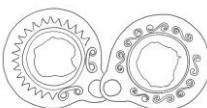
19.	Ivan Macut, Petar Macut Catholic Faculty of Theology, University of Split, Croatia	Antisemitismus in der katholischen Tageszeitung <i>Hrvatski Glas</i> im Jahr 1941	34
20.	Petr Mareček Sts Cyril and Methodius Faculty of Theology, Palacký University Olomouc, Czech Republic	A Crux Interpretum in Jas 4:5	35
21.	Maksimiljan Matjaž Teološka fakulteta UL	Smo pravilno razumeli Pavlov odnos do postave? Nove perspektive raziskovanja Pavlovega odnosa do judovstva	36
22.	Aleš Maver Filozofska fakulteta UM	Od Jakoba do Markiona. Dvojnostni odnosi med kristjani in Judi v prvih stoletjih Cerkve	37
23.	Milena Mileva Blažič Pedagoška fakulteta UL	Holokavst v izobraževanju – izločitev <i>Dnevnika Ane Frank</i> iz učnega načrta za slovenščino (2019)	39
24.	Branko Murić Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb, Croatia	<i>Ecclesia cum populo Iudaico intime connexa est.</i> Cardinal Franjo Šeper's conciliar Intervents in Service of Revitalizing Church Relations with the Jews	40
25.	Leon Novak Evangeličanska cerkev AV v Sloveniji	Pogled na <i>Dabru emet</i> z evangeličanskega stališča	42
26.	Drago Karl Ocvirk Teološka fakulteta UL	Zavzemanje judov in katoličanov za humanizem	43
27.	Mari Jože Osredkar Teološka fakulteta UL	Nastanek dokumenta <i>Nostra aetate</i>	44

28.	Maria Carmela Palmisano Teološka fakulteta UL	Od <i>Nostra aetate</i> do <i>Veritatis gaudium</i>: prehojena pot in nova obzorja v judovsko-krščanskem dialogu	45
29.	Edith Petschnigg Faculty of Theology, University of Graz, Austria	Between Studying the Bible and Coping with the Past. Jewish-Christian Dialogue in the Post-Council Period in Germany and Austria	46
30.	Mateja Pevec Rozman Teološka fakulteta UL	Oseba in dialog: medsebojnost (»das Zwischen«) kot ontološki temelj dialoga pri Martinu Bubru	48
31.	Renato Podbersič Študijski center za narodno spravo	Angelo Vivian. Prispevek k biografiji pozabljenega slovenskega judaista	50
32.	Franjo Podgorelec Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb, Croatia	Edith Stein u kontekstu židovsko- krščanskog dijaloga	51
33.	Andrej Preložnik, Daniela Paliaga Janković Fakulteta za humanistične študije UP	Spreobražanje Judov na območju koprske škofije med 15. in 18. stoletjem	53
34.	Janez Premk ZRC SAZU, Umetnostno- zgodovinski inštitut Franceta Steleta	Od sožitja do pregona: Judje v srednjeveški umetnosti na Slovenskem	54
35.	Anton Ravnikar Filozofska fakulteta UM	Judje v manjših štajerskih mestih v srednjem veku	55
36.	Bogdan Rus Teološka fakulteta UL	Judovska dobrodelnost prvih treh stoletij po Kr. v študijah G. E. Gardnerja in F. M. Loewenberga	57

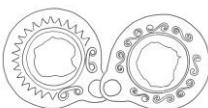
37.	Andrej Saje Teološka fakulteta UL	Sklepanje zakonske zveze v tradicionalnem judovstvu	58
38.	Barbara Simonič Teološka fakulteta UL	Dialoške razsežnosti empatije pri Edith Stein	59
39.	Samo Skralovnik Teološka fakulteta UL	Roland de Vaux in Judje	60
40.	Marija Stanonik ZRC SAZU, Inštitut za slovensko etnologijo	Judje v prekmurski literaturi na primerih Miška Kranjca in Jožefa Smeja	62
41.	Dejan Sūč Knjižnica – kulturni center Lendava	Odnos med judovskim in krščanskim prebivalstvom kot eden od pomembnih dejavnikov razvoja Dolne Lendave	63
42.	Lenart Škof Znanstveno-raziskovalno središče Koper	Doba Duha, pot v postkrščanstvo in nova etična konspiracija	64
43.	Miran Špelič, Jan Dominik Bogataj Teološka fakulteta UL	Krščanska in judovska skupnost v Ogleju skozi dela Fortunacijana in Kromacijija	65
44.	Anton Štrukelj Teološka fakulteta UL	Nepreklicna milost in poklicanost	66
45.	Marjan Turnšek Teološka fakulteta UL	Slomškov odnos do judovstva	67
46.	Terezija Snežna Večko Teološka fakulteta UL	Zakon in družina v starozavezni in novozavezni postavi	68
47.	Polona Vidmar Filozofska fakulteta UM	Upodobitve Živega križa v slikarstvu na Štajerskem	69

Judovsko-krščanski viri in razsežnosti dialoga

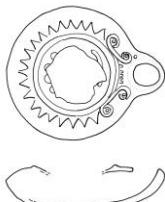
Jewish-Christian Sources and Dimensions of Dialogue

48.	Jure Zečević Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb, Croatia	Dijalog i suradnja židova i kršćana u okviru međureligijskih Susreta visokih predstavnika vjerskih zajednica u Hrvatskoj	70
49.	Bojan Žalec Teološka fakulteta UL	Buber in Kierkegaard: eksistencialni odnosni personalizem, religija in družba	72
50.	Robert Waltl Judovski kulturni center Ljubljana	»Ne zganjajte teatral!« Režirati Sveti pismo	73

POVZETKI

ABSTRACTS

Svetilka z okroglim trupom in majhnim zaobljenim noskom, okrašena s črtastim vzorcem

Neznano najdišče, 100–300 po Kr., višina 2,2 cm, dolžina 8,3 cm, Biblična arheološka zbirka Teološke knjižnice Maribor, inv. št. 28

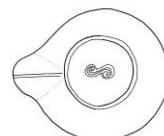
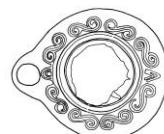

Svetilka z okroglim trupom in majhnim zaobljenim noskom, okrašena z nizom vtisnjениh S-spiral

Neznano najdišče, 100–300 po Kr., višina 2,2 cm, dolžina 8 cm, Biblična arheološka zbirka Teološke knjižnice Maribor, inv. št. 27

Lamp with a spherical body and a small rounded nozzle, decorated with a sequence of imprinted S-formed spirals

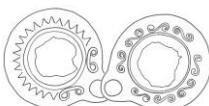
Unknown location, 100–300 CE,
height 2.2 cm, length 8 cm,
Biblical Archaeological Collection of the
Theological Library Maribor, Inv. No. 27

Irena Avsenik Nabergoj

Izvori negativne podobe Judov v slovenskih ljudskih molitvah

Prispevek izhaja iz sedanjega diskurza o novih perspektivah dialoga med Judi in kristjani ter išče odgovore na vprašanje izvora številnih stereotipnih prikazov Judov v slovenskih ljudskih molitvah, ki jih je zbral in leta 1983 pri založbi Družina izdal Vilko Novak. Poglavitni cilj je poudariti neutemeljenost in škodljivost negativnih stereotipov o Judih, da bi v sodobnem prizadevanju za dialog pozorneje vrednotili skupne pozitivne točke judovsko-krščanskih virov in tradicij, zlasti v interpretaciji temeljnih svetopisemskeh besedil. Zanesljive odgovore na vprašanje izvora negativnih stereotipov o Judih lahko dobimo z literarno analizo slovenskih ljudskih molitev in njihovo primerjavo z zbirkami ljudskih molitev v jezikih srednje Evrope, v katerih so slovenski pisci ljudskih pesmi in molitev iskali vzorce za slovenske priredbe ali prevode. Zastavljena raziskava pomeni popolno novost, saj doslej še nihče ni niti opazil, da so v zbirki slovenskih ljudskih molitev Judje kar po pravilu predstavljeni v negativni luči. Primerjava razširjene slovenske zbirke ljudskih molitev s primerljivimi zbirkami pri okoliških narodih zanesljivo kaže, da so te prevod ali priredba iz nemških, italijanskih, madžarskih in morda še katerih predlog. V njih Judje niso negativno omenjani le v okviru svetopisemske zgodbe o Jezusovem trpljenju, ampak pesemske molitve še pogosteje odražajo vsesplošno negativno podobo »hudobnih« Judov v srednjem in novem veku. Izsledki raziskav kažejo, da so ljudske različice Jezusovega pasijona od 12. stoletja dalje sestavljeni meniški redovi, kot so cistercijani, benediktinci, frančiškani in kartuzijani. Slovenske ljudske molitve so se ohranile v velikem številu, verjetno zato, ker so se prenašale in dopolnjevale iz roda v rod kot liturgične, še bolj pa kot paraliturgične ljudske molitve, ki so jih ljudje gojili po družinah. Osebe, ki so se odzvale na poziv uredništva *Družine*, da

posredujejo ljudske molitve, ki so se ohranile v njihovih družinah, so večinoma poročale, da so molitev, ki se je ohranila pri njih, molili v njihovi družini. Podobne stereotipne predstavitve Judov najdemo tudi v obsežnem *Poljanskem rokopisu* iz 18. stoletja, leta 2009 odkritem v Poljanski dolini, ki v razširjeni priredbi Jezusovega pasijona zelo negativno opredeljuje vlogo Judov. Kot je pokazala primerjalna analiza, je *Poljanski rokopis* bolj ali manj dobeseden prevod *Jezusovega življenja* nemškega kapucinskega patra Martina Cochema (1634–1712).

Ključne besede: slovenske ljudske molitve, Jezusov pasijon, podoba Judov, stereotipi o Judih, evropski vplivi, izvori protijudovstva, nove poti do dialoga

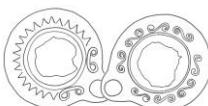

Klemen Brvar

Literatura kot sredstvo dialoga – vloga romanov Zlate Vokač Medic pri obujanju judovske dediščine

Zlata Vokač Medic (1926–1995), sicer ugledna rusistka in literarna teoretičarka svojega časa, je avtorica dveh zgodovinskih romanov, *Marpurgi* (1985) in *Knjiga senc* (1993). Stvaritvi ne veljata le za literarni klasiki, ki na sugestiven način tematizirata (duhovno) svobodo in odslikavata avtoričino pripadnost mestu Maribor, temveč kot vsako dobro leposlovje trkata na različne registre družbenega ustroja. Skozi polnokrvna prikaza obče manj poznanega obdobja človekove preteklosti avtorica na eseističen način preizpravi značaj zahodne civilizacije, ki ob antični in poznejši razsvetljenski dediščini bazira na judovsko-krščanskih temeljih. Točka, s katere razkriva civilizacijsko večobraznost, je judovstvo oziroma zapleten odnos (krščanske) večine do te svojevrstne skupnosti. Dejstvo, da romana razkrivata in afirmirata judovsko zapuščino pri nas, predstavlja pomemben mejnik v slovenski literaturi in kulturi. Knjigi stojita na začetku še trajajočega procesa: po eni strani sta prezrto poglavje mestne preteklosti širši javnosti predstavili na umetniško visokem in zgodovinsko utemeljenem nivoju – to je v primeru Maribora, ki ima do lastne zgodovine ambivalenten odnos, pomemben dosežek –, po drugi strani pa sta sprožili restitucijo judovske dediščine v mestno in vseslovensko zavest na znanstveno-strokovnih izhodiščih. Gre za lep primer, kako lahko literatura, primarno plod človekove subjektivite, iniciira in pomembno dopolni družbeni in civilizacijski dialog.

Ključne besede: literatura, judovstvo, Maribor, Zlata Vokač Medic, Marpurgi, Knjiga senc

Ervin Budiselić

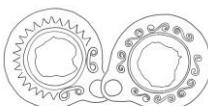
The Importance of the Jewishness of Jesus for Interpretation of the Gospels

Both in Judaism and Christianity, for various reason, Jesus was, to some extent, separated or detached from Judaism. However, as Matthias Henze says, in the last 50 years we are witnessing a significant change in approach and view of the Jewish world of the Gospels and consequently the New Testament. That positive shift should affect not only our view of the »Jewishness of Jesus« but also biblical interpretation. Namely, we can expect that Jesus lived, thought, spoke and taught as a Jew and not as a »Christian« in the historical sense of this word.

Jewishness of Jesus and the New Testament should make us realize that, as Michael Heiser says, the proper context for interpreting the Bible is the context of the biblical writers -- the context that *produced* the Bible. Our goal should be that by studying the historical, cultural or literary context we discover a *worldview* context of the biblical authors and with that »glasses« approach to the reading of the Scriptures.

Based on that reasoning, in the first part of the paper, we will address some theological and historical reasons for exclusion of Jewishness of Jesus from both Judaism and Christianity. In the second part we will discuss the importance of the Jewishness of Jesus for understanding a *worldview* context of the biblical authors. In the last part, as a case study, we will see how when we interpret Matthew 16:13-20 (the issue of »the rock«) and Luke 11:1-4 (the Lord's Prayer) through »Jewish eyes,« we can gain a different and even better interpretation of these two texts that fits more to the context of the biblical writers.

Key words: Jewishness of Jesus, context, worldview, hermeneutics, »the rock«, the »Lord's Prayer«

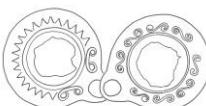

Matjaž Celarc

Between Prophecy and Its Realization. Intertextual Reading of Acts 1–2 as a Realization of the Isaianic Narrative

The narrative of Acts represents the constitutive elements concerning the formation of a community of the believers in Christ in terms of restoration and renewal of the people of God, i.e., by recompositing the twelve and by universal missionary mandate. To this aim, the narrator adopts verbal and thematic elements from the Hebrew Bible, i.e., the redactional use of Isaiah in order to show how the people of God is being gathered from all over the world under God's sovereign kingship. Whereas the narrative shows the inchoative growing conflict with people, the narrative summary accounts in Acts 2–5 portray the ideal of the community's life. Both storylines find their echo in Isaiah as he accounts for how God is sovereign to restore the people of God back to the land of promise, i.e., as a new exodus, and how God enacts his final judgment thus calling the people to moral conversion. Whereas the narrative of conflicts has a more apologetic purpose, the summaries, by depicting eschatological elements, call to conversion for the community members.

Key words: restoration of the people, realization of promises, intertextual reading, Church

Danijel Časni

Covenant with God as the foundation of Judaism and Christianity from the perspective of Joseph Ratzinger

Christian identity finds its origin in the unification of the Old and New Testaments. The Old Testament is based on the Law of submission to God's commandments, while the New Testament is based on the Law of Freedom in Christ. God by faith in Christ, ceased to be only the God of Israel, but became the God of all nations who made a New Covenant with them by faith in the Son of God Jesus Christ. The word »covenant,« Hebrew word »berith,« in Judaism refers to the special relationship that the Lord Yahweh had with the Jewish people from whom He sought complete loyalty and devotion, giving His people the gift of the Law on the way of life. In Christianity, the New Covenant with God is characterized by the gift of grace and love in the Son, not by the power of the letter but by the power of life in the Spirit. The promise that God gave to the father of the nation, Abraham, by making a covenant with him, was fulfilled in the person of Jesus Christ. The article brings Cardinal Joseph Ratzinger's view of the relationship between the Church, Israel, and Judeo-Christian dialogue. Special attention is paid to the principle of the covenant that unites the New covenant with the Old, the living Word with the written Word and the Scripture with tradition. The image of God's chosen people unites the Old Testament and New Testament perspectives that connect Judaism with Christianity.

Key words: God's people, Judaism, Old Testament covenants, Christianity, New covenant

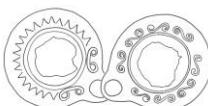

Leon Debevec

Prostorske podobe v obrednih praksah starozaveznih očakov in njihov pomen za razumevanje krščanskega sakralnega prostora

Problemško jedro raziskave so prostorske podobe, ki se pojavljajo v starozaveznih zapisih o obrednih dejanjih očakov: Abrahama, Izaka, Jakoba in Mojzesa. Po tipologiji se kažejo kot zaokrožena celota, umeščena med zapise o vesoljnem potopu in Jahvejeva navodila za izdelavo shodnega šotorja. Po izgubljenem raju jih je mogoče razumeti kot človekov poskus ponovne vzpostavitev pristne komunikacije s Transcendenco. Z uporabo literarne, arhetipske in primerjalne analize nameravamo pokazati sorodnost obravnavanih prostorskih ureditev z iskanji krščanstva (kot novo nastajajoče religije) njemu lastnega obrednega prostora.

Ključne besede: krščanstvo, arhitektura, sakralna arhitektura, Stara zaveza, arhetipi

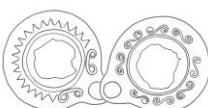

Nina Ditmajer

Starozavezni motivi in podobe Judov v slovenski pesniški tradiciji

V slovenski slovstveni tradiciji najdemo poleg pesmi, ki so posredovale dogmatične verske resnice, tudi številne častilne pesmi, ki so opevale Marijine lastnosti in druge odlike. Po natisu lavretanskih litanij v Stržinarjevi pesmarici iz leta 1729 so slovenske pesmi Marijo opevale kot Davidov in slonokoščeni stolp, duhovno posodo, skrinjo miru itd. Pesniki so jo velikokrat označevali z metaforami iz narave, npr. primerjali so jo z rožo lilio in ptico golobico (prim. Visoka pesem). Drugo skupino predstavljajo pesmi, ki so se pele v prazničnem času in so vernikom še danes znane. V prispevku se bom osredotočila na tiste, ki so kot prototekst prevzele katerega od starozaveznih odlomkov. Adventna pesem *O, nebesa, dol rosite* (prim. Iz 45,8) se je v različnih verzijah ohranila v slovenskem tiskanem in rokopisnem slovstvenem izročilu 18. in 19. stoletja. Eshatološka pesem o Božji sodbi (sekvenca *Dies irae*), ki se je osredotočila na odlomek iz Sofonije (Sof 1,15), pa se je pela ob maši zadušnici ali za praznik spomina vseh rajnih. V slovenski pesniški tradiciji je v različnih verzijah ohranjena v 17., 18. in 19. stoletju. Tovrstne eshatološke pesmi, ki so pri vernikih vzbujale strah in obsojanje, v njih pa večkrat viden prezir do Judov in Muslimanov, so po drugem vatikanskem koncilu pričeli izločati iz liturgične rabe v Cerkvi. V prispevku me bo zanimalo, v kolikšni meri so se te pesmi še ohranjale v pokoncijskih cerkvenih pesmaricah in kakšno podobo ter odnos do judovstva nam prikazujejo v različnih obdobjih Katoliške cerkve.

Ključne besede: Marijine pesmi, adventne pesmi, eshatološke pesmi, metafora, slovensko slovstvo, Stara zaveza

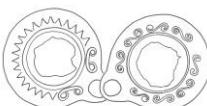

Metka Fujs

»Kako zvonijo zvonovi sobočki?« Murska Sobota v sobivanju med katoličani, evangeličani in judi

Med letoma 1908 in 1912 je Murska Sobota dobila tri nove cerkve. Za mesto, ki je tedaj spremenjalo svojo podeželsko podobo v urbano okrajno središče, so te predstavljale izjemni arhitekturni presežek. V duhu secesije celovito prezidana katoliška cerkev, današnja stolnica, je pomemben dosežek domačega arhitekta Ladislava Takača. Neogotski kompleks evangeličanske cerkve z župniščem in kantorjevo hišo je obogatil podobo glavne mestne ulice. Nedaleč stran je svoje mesto dobila imenitna sinagoga, ki jo je zasnoval znani arhitekt tovrstnih objektov v ogrskem prostoru Lipót Baumhorn. Nove cerkvene stavbe so bile zunanjji izraz moči in pomena treh verskih skupnosti, katerih dostenjanstveniki so zasedli pomembne funkcije v mestnih upravnih, finančnih in šolskih institucijah ter bili ena od gonilnih skupin gospodarskega in kulturnega razvoja mesta. Ne glede na število vernikov, med katerimi so prevladovali katoličani, sta enakopravno sobivanje treh verskih skupnosti in sodelovanje njihovih predstavnikov pomembno vplivala na razvoj Murske Sobote v času od druge polovice 19. stoletja do konca tridesetih let 20. stoletja.

Ključne besede: Murska Sobota, tri cerkve, sobivanje, sodelovanje

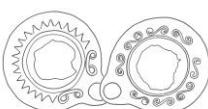

Boris Hajdinjak

Prvi tiski del rabina Iserlajna »Marburga«

Nedvomno najbolj znamenita osebnost srednjeveške mariborske judovske zgodovine je bil rabin Iserlajn ali Izrael »Marburg« (ok. 1390, Maribor – 1460, Wiener Neustadt). V času svojega delovanja v Mariboru (od 1425) in Wiener Neustadtu (od 1445) je sodil med najbolj vplivne rabine Rimsko-nemškega cesarstva, njegova mnenja pa so upoštevali tudi judovske skupnosti na območje Ogrske, Poljske in severne Italije. Toda glavni vzrok, da njegov sloves in pomen ostajata do danes, se je zgodil po njegovi smrti. Njegovi najpomembnejši deli *Terumat ha-deshen* (*Daritev* 354 (respons)), ki ga je uredil sam in vsebuje v naslovu navedeno število respons, in *Pesakim u-ketabim* (*Razsodbe in listine*) z 267 responsami, ki so jih njegovi učenci uredili po njegovi smrti, je že leta 1519 natisnil v Benetkah znameniti tiskar hebrejskih knjig kristjan Daniel Bomberg (ok. 1483, Antwerpen – po 1549, Antwerpen). Bomberg je sicer v letih 1516–1548 natisnil skoraj 200 hebrejskih knjig, a med njimi so med prvimi desetimi kar tri Iserlajnove knjige. Poleg obeh navedenih knjig respons je Bomberg natisnil še Iserlajnovo knjigo *Beurim* (*Razlage*) k razlagam Tore znamenitega francoskega rabina Rašija (pravo ime Salomon sin Izaka, okoli 1040, Troyes – po 1105, Troyes). Prav dejstvo, da so bila Iserlajnova dela tako zgodaj natisnjena, govorí o tem, da so bila za takratne Jude zelo pomembna. Obenem pa dejstvo, da je bil prvi tiskar Iserlajnovih del kristjan, govorí o njihovi zanimivosti tudi za Nejude. Tako so tiskana Iserlajnova dela postala dostopna naslednjim generacijam in zato so do danes ostala pomembna.

Ključne besede: Iserlajn (Isserlein), Maribor, Wiener Neustadt, Benetke, Bomberg

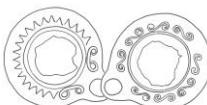

Norbert Johannes Hofmann

***Nostra aetate* (No. 4) as a Compass for the Jewish-Catholic Dialogue**

The article examines the Conciliar declaration in light of the previous historical circumstances and spiritual movements that led to the writing of this text and reflects on its theological importance. In a second step the rich spiritual heritage shared by Christianity and Judaism is compared regarding the concept of God, the Holy Scriptures, and the expectation of the Messiah. Finally, some facts regarding the ‘Wirkungsgeschichte’ of this Conciliar text are mentioned, particularly some initiatives of the Jewish-Catholic dialogue, the Catholic and Jewish documents following *Nostra aetate* (No. 4) and the interventions of the last three Popes.

Key words: *Nostra aetate*, religious heritage, God, Holy Scriptures, Messiah, ‘Wirkungsgeschichte’

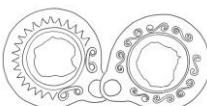

Klemen Jelinčič Boeta

Medieval Jewish Community of Maribor

The following article is discussing the Jewish presence in medieval Maribor, beginning with the 10th century and ending with the expulsion of 1496. The discussion starts with the phenomenon of 'Jewish villages' in the area of South-Eastern Alps in the framework of which also the appearance of the Jewish community of Maribor after 1200 should be understood. The named community not only turned into a major regional Jewish centre, but also developed its own version of Ashkenazi liturgical rite and in the 15th century partially served as a home for the renowned halachic scholar Rabbi Israel Isserlein. As attested by numerous Jewish and non-Jewish sources, the community had a very rich organisational, cultural and economic life, which continued until the expulsion.

Key words: Jews, Slovenia, Maribor, Middle-Ages, Inner Austria, Isserlein, Jewish villages

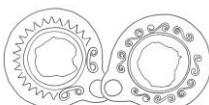
Marko Jesenšek

»Ne jej nobene gnusobe!« (5 Mz 14,3) Besedje katoliške, protestantske in židovske kuhinje

V članku je predstavljena svetopisemska kulinarika, ki izhaja iz 3. in 5. Mojzesove knjige (3 Mz 11, 1-47; 5 Mz 14, 3-21) in je primerjana v treh kuharskih priročnikih: (1) katoliškem – Eleonore Schmitt, *Svetopisemska kuharica*, 2010, (2) protestantskem – Leo Vogt, *Kuharska knjiga Luthra in Melanchtona*, 2017, in (3) židovskem – Bojan Zadravec, *Za mizo s prekmurskimi Židi*, 2014. Kranjsko in prekmursko besedje je soočeno v Vodnikovih *Kuharskih bukvah* (1799), Zamejcevih *Novih kuharskih bukvah* (1850) in *Etnološkem slovarju Slovencev na Madžarskem/A magyarországi szlovének néprajzi szótára* (Marija Kozar, 1996).

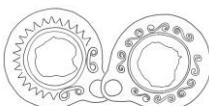
Sveto pismo (»Gospod je govoril Mojzesu in Aronu«) v postavi o živalih, pticah in vseh živih bitjih, natančno določa, katero meso smejo jesti »Izraelovi sinovi«: parkljarje, ki imajo preklane parklje in prežvekujejo (prepovedane so svinje, zajci, jazbec in kamele; prav tako tudi divje živali, ki »hodijo po šapah«, in »vse živalce, ki mrgolijo po zemlji«: krt, miš, kuščarica, gekon, martinček, zelenec, močerad in kameleon), ribe (ne pa vodnih živali, ki nimajo lusk in plavuti) in kobilice, med pticami se ne sme jesti: orel, brkati ser, jastreb, kanja, sokol po njegovih vrstah, krokar po vseh njegovih vrstah, noj, postovka, galeb, kragulj po njegovih vrstah, čuk, kormoran, čebelar, sova, kavka, mrhar, štorklja, deževnik, smrdokavra in netopir.

V slovenski kranjski in prekmurski kuharici je pripravljanje jedi odvisno predvsem od poljedelstva, živinoreje, nabiralništva in lova. V Prekmurju so med juhami najbolj znane npr.: kašina župa (iz prosene kaše), kapüstna župa (zeljna), škipkova (skutina), cvekova (žebljeva = mlečna), nakvašena repova (repna) in mlejčne aubrike (hladna kumarična juha), med močnatimi jedmi pa

zlevanke, npr.: tamadli ali žeti kaup (pšenična zlivanka), šterc (koruzna zlivanka), kaup (ajdova zlivanka). Značilna prekmurska jed so dödöle (krompirjevi žganci), na jedilniku je pogosto kapüsta (zelje), grajova kapüsta (fižolovo zelje), straušanca (kislo zelje s fižolom) ali küjana straušanca (koruzni žganci z zeljem). Ob mesariji (koline) je bila obvezna jed bujta repa, pripravljali pa so še krvavi šterc (pečeno kri), šunko pa so npr. dimili (sölknivali).

Ključne besede: zgodovina slovenskega jezika, kranjski jezik, prekmurski jezik, besedje, svetopisemska kulinarika

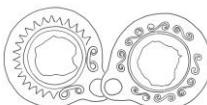
Marko Jovanović

Franz Mußner's Interpretation of the Epistle of James and Its Impact for Jewish-Christian Dialogue

One of the protagonists of Jewish-Christian dialogue in Germany was the late Franz Mußner (1916–2016), who, in 1985, was awarded for his contribution to this field with the Buber-Rosenzweig Medal. According to his own self-reflection he owes his »discovery« of Judaism to his work on the commentary to the Epistle of James (Herder, 1964, '67, '75, '81, '87): since Martin Luther's disqualification of this letter as written by a Jew (which at that time as well as in later time periods could therefore by no means be considered as a positive evaluation), this text was highly underestimated and on the margins of the interests of Christian exegetes.

The motto of the Mußner's commentary is a dictum of Pope Pius XII: »We Christians are also Jews.« These programmatic words of the commentary oppose to every strict demarcation and confrontation between Jews and Christians and demand a new questioning of Christian identity, which leads us to the question: What makes Mußner's commentary on James so important for the Jewish-Christian dialogue? What distinguishes this scripture of »brother of Jesus« (as Mußner wrote) as Jewish and to what extent does the letter of James bear the characteristics of a Christian writing?

In my article, I will show that Mußner has discovered a Jewish as well as a Christian profile of James on the basis of a theological closeness between the author of James and Jesus of the Gospels (of which he also draws a physical closeness between the author of the letter and Jesus). This closeness on the one hand for Mußner was reflected in words about poor people, image of God,

faith and justification and, on the other hand, in prohibition of oath and ethics motivated by eschatology.

Key words: Jewish-Christian dialogue, identity, Epistle of James, Franz Mußner, Martin Luther

Edvard Kovač

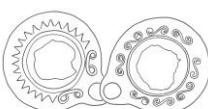
Levinas in judovsko-krščansko prijateljstvo

Emmanuel Levinas je v okviru srečevanj judovsko krščanskega prijateljstva v Parizu izgovoril znamenite besede kardinalu Jeanu Daniélouju: »Dragi pater, danes Judje ne želimo biti za vas kristjane zgolj pobožna relikvija.« Gre za priznanje, da je za današnji judovsko krščanski dialog pre malo, če kristjani Judom priznajo anahronistično ohranjevanje starozavezne tradicije in jim današnja pojavnost Judov pomeni le vračanje v Jezusov zgodovinski čas z vsemi svojimi kulturnimi posebnostmi.

Toda kakšen je potem pozitiven pomen današnjega obstoja judovstva za kristjane in kakšen je prav tako pozitiven pomen današnjega obstoja krščanstva za Jude? To se je skozi desetletja spraševal veliki judovski filozof. Odgovor je iskal v dveh smereh: Judje lahko kristjanom ponudijo pričevanje žive Božje oblube, ki nikoli ne preneha in je lahko tudi danes s svojimi zahtevami za pravičnost in odgovornost korektiv krščanskemu sentimentalizmu ljubezni. In na drugi strani lahko krščanski Evangelij s svojo radikalnostjo Judom pomaga, da še bolje zaživijo svojo preroško etiko, saj lahko najdejo vzporednice med Talmudom in Evangelijem. Zato je tudi veliki talmudist rad navajal Mateja, 25. poglavje o poslednji sodbi.

Ključno vprašanje pa ostaja, kako živite poslanstvo izvoljenosti, Judov in kristjanov, da ne bi več prihajalo do obojestranskega izključevanja.

Ključne besede: Emmanuel Levinas, Biblija, Talmud, preroška etika, izvoljenost

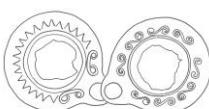

Aljaž Krajnc

Dāwūd al-Muqammaš in njegova recepcija krščanskega nauka

Z nastopom islama se pojavi nagel razcvet arabščine, ki se začne uporabljati tudi na teološkem področju. Ker so bile znotraj islamskega sveta vedno prisotne tudi druge religije, so se tudi te posluževale arabščine kot teološko-filozofskega jezika. Pri tem so različni teologi pisali polemične traktate proti svojim nasprotnikom, ki so lahko prihajali od zunaj ali od znotraj religije posameznega teologa. Močan teološki pečat so pustili tudi judovski teologi, ki so kristjanom in muslimanom žeeli pokazati racionalno utemeljenost svoje ter nesmiselnost njihove religije. Prispevek obravnava arabsko pisočega judovskega teologa Dāwūda al-Muqammaša (9. stoletje po Kr.), čigar delo *Dvajset poglavij* ('Išrūn maqāla) je najstarejša ohranjena teološka suma v arabščini, to je delo, ki si zada obravnavati celoten teološko-filozofski nauk neke religije. Osmo poglavje tega spisa je posvečeno ovržbi krščanskega nauka o Sveti Trojici, deseto poglavje pa je posvečeno ovržbi nauka o rojevanju in učlovečenju Sina. V prispevku bomo Dāwūdovo kritiko umestili v širši kontekst transkonfesionalne polemike v islamskem svetu, s posebnim ozirom na judeo-arabsko tradicijo.

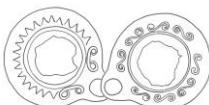
Ključne besede: Dāwūd al-Muqammaš, judeo-arabska tradicija, judovstvo, kritika krščanstva, kalām, religijska polemika

Jože Krašovec

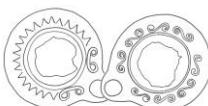
Hermenevtika dialoga v delih Franzja Rosenzweiga in Martina Bubra

Prispevek je kritična presoja pogledov dveh judovskih avtorjev znotraj širšega diskurza zgodovine biblične literarne kritike, hermenevtike, filozofije in teologije Franza Rosenzweiga (1886–1929) in Martina Bubra (1878–1965). Oba sta v svoji filozofske hermenevtiki svetopisemske osnove dialoga razvila na podoben način, razlika med njima pa je v tem, da je Rosenzweig svojo razlago v temeljnem delu *Zvezda odrešenja* (1919) neposredno postavil na svetopisemsko postavko o stvarjenju in odrešenju v njuni vzajemnosti, Buber pa načelo svetopisemske osnove dialoga razlaga na antropološki osnovi. Rosenzweig je namesto Heglovega abstraktnega načela o enotnosti zgodovine z zlitjem posameznikov v celoto postavil živeto (eksistencialno) izkušnjo dinamičnih odnosov v interakciji med tremi subjekti resničnosti: Bogom, svetom in človeštvom. Ta svetopisemska paradigma dialoške interakcije med Bogom Stvarnikom in njegovim stvarstvom v celotnem poteku zgodovine ljudem omogoča izkušnjo večnosti v minljivosti, osebno svobodo in odgovornost in iskanje smisla v njihovem življenju. Individualno sebstvo ljudi temelji na veri, da je Bog človeka ustvaril iz ljubezni in človeštvo z ljubezljivo odrešuje skozi zgodovino do dopolnitve. Zato je v judovski konfesiji bistvena liturgična aktualizacija odrešenjskih zgodovinskih dogodkov. Buber v svojem diskurzu o dialogu v najbolj odmevnem delu *Jaz in Ti* (1923) in drugod izhaja iz hasidske tradicije dojemanja sveta kot posvečene celote, ki omogoča participacijo posameznikov pri svetosti sveta. Tako kot Maimonid, ne vidi možnosti, da bi Boga spoznali po njegovih atributih, in vztraja pri postavki, da je Bog »Večni Ti«, ki ga lahko zares srečamo v našem dialogu s svetom. Skladno s tem izhodiščem Buber svetopisemske dogodke razlaga hkrati kot resnične in kot simbole Božje navzočnosti v svetu in svari pred

težnjo, da bi v religiji objektivirali postavo na račun živega in dinamičnega odnosa do Boga. Primerjava obeh s pogledi Maimonida (1138–1204) o Božjih atributih bo pokazala, kakšno je razmerje med tradicijo in inovacijo v zgodovini judovske hermenevtike o možnostih in mejah dialoga med Bogom, človekom in svetom.

Ključne besede: Franz Rosenzweig, Martin Buber, stvarjenje, odrešenje, svetopisemske osnove dialoga, *Zvezda odrešenja, Jaz in Ti*, dialog med Bogom in človekom, dialog s svetom, liturgična aktualizacija, Maimonid o Božjih atributih

Mark Krenn

Fotograf Julij (Gyula) Schönauer (1894–1945) in sporočilnost njegovih fotografij v versko polimorfni družbi severovzhodnega Prekmurja

Fotograf judovskega rodu Julij (Gyula) Schönauer (1894–1945) je s svojim fotografiskim delom v versko in narodnostno razslojenih vaseh severovzhodnega Prekmurja med letoma 1930 in 1944 vzpostavil trajne kulturnozgodovinske identifikatorje tega prostora. Danes jih prepoznamo tudi kot primarne vizualne nosilce informacij v strokovni literaturi s področja etnologije, arhitektуре, lokalne in verske zgodovine, njegovi fotografski zapisi pa nam obenem pomagajo pri deskripciji socialno topografskih elementov takratne družbe.

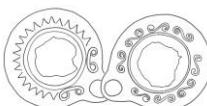
Julij se je rodil leta 1894 v Lipovcih očetu Móriczu in materi Franciszki, njegova družina pa je pred prvo svetovno vojno živila v Ižakovcih. Leta 1925 se je Julij poročil z Elizabeto Leitner, rojeno leta 1904, iz Gardinovca – danes Hrvaška, s katero sta se najkasneje do leta 1926 preselila v Turnišče. V zakonu sta se jima rodila sin Ladislav in hči Helena. Julij se je v tem času prezivljal kot brivec. Konec dvajsetih let 20. stoletja se je nato začel ukvarjati tudi s fotografijo. Okrog leta 1930 se je družina Schönauer preselila v Šalovce. Tudi tu se je Julij sprva ukvarjal z brivsko obrtjo, po letu 1933 pa le še s poklicno fotografijo.

Njegova fotografija je tehnično izvrstna, likovno premišljeno izpeljana ter motivno raznolika – prevladujejo portretna fotografija in posnetki družabnih dogodkov. Vendarle pa je opaziti, da zlasti posnetki smrti, s specifičnim slikovnim izrisom, presegajo standardizirana izhodišča takratne fotografske produkcije. Na teh posnetkih izrazito izstopajo dirigirane skupine pogrebcev ali posamezniki, ki jih je Schönauer suvereno postavil v liturgično mizansceno fotografskega prizora. Prav tako

pomembni so tudi njegovi posnetki vernakularne arhitekture in verskih stavb (cerkva in verskih šol) katoliške in evangeličanske verske skupnosti. Enako velja za posnetke – portrete pripadnikov različnih etničnih skupin, ki so živele (in živijo) v tem prostoru. V ospredju so portreti romskih (večinoma krščanskih) družin iz naselja Mali Šalovci in posnetki lokalne judovske skupnosti. Med letoma 1941 in 1944 je Julij portretiral madžarske orožnike iz orožniške postaje v naselju Hodoš (sosednja vas). 10. ali 11. maja 1944 so ga prav ti orožniki skupaj z njegovo družino aretirali in poslali v koncentracijsko taborišče. Julij je bil usmrčen 28. februarja 1945 v Flossenbürgu.

Ključne besede: Julij (Gyula) Schönauer, fotograf, poklicna fotografija, severovzhodno Prekmurje, kulturnozgodovinski identifikatorji, portretna fotografija, posnetki družabnih dogodkov, smrt, pogrebci, prizori, judovska skupnost, orožniki, Šalovci, Flossenbürg

Sebastjan Kristovič

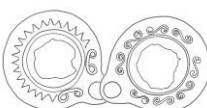
Pomen in razsežnost dialoga pri Dostojevskem

Dialog pri Dostojevskem ne pomeni preprostega komuniciranja. V sodobnem času velikokrat razumemo dialog v smislu retoričnega prepričevanja, ki bazira na takšni ali drugačni moči in želi drugega prepričati v svoj prav. Kadar drugi ne sprejema/-jo te »absolutne resnice«, ki jo poseduje nekdo ali neka skupina, je le še majhen korak do vsiljevanja te resnice, ki posledično pomeni degradacijo človekovega dostojanstva in osebne svobode.

V prispevku je preko fenomenološko-hermenevtične in analitično-sintezne metode predstavljen pomen in razumevanje dialoga v delih Dostojevskega. Dostojevski odpira novo razsežnost razumevanja dialoga, ki je v konstitutivni navezavi *biti* z razumevanjem svobode, ljubezni, identitete, lepote, vere in smisla. »Bitīc (lat. existere) pri Dostojevskem pomeni, »biti v dialogu«. Dialog ima v tem smislu sidrišče na ontološki ravni in spada v *red ljubežni* (lat. ordo amoris). Ljubezen pa ni neko trenutno razpoloženje ali nek čustveni zanos ampak je osnovni princip eksistence, delovanja in življenja. V tem smislu je ljubezen vrhunc dialoga. Paradigma dialoga pri Dostojevskem tako predstavlja *modus operandi* univerzalnega dialoga.

Odnos do judov je pri Dostojevskem izrazito ambivalenten, podobno kot je ambivalentnost zapisana v sam gen Dostojevskega in njegovega dela. Ambivalentnost kompleksnega »judovskega vprašanja« se pri pisatelju rešuje na pristno dialoški ravni, katere konstitutivni element je dejavna ljubezen.

Ključne besede: Fjodor Mihajlovič Dostojevski, dialog, svoboda, smisel, ljubezen, judovstvo

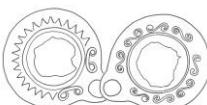
Ivan Macut, Petar Macut

Antisemitismus in der katholischen Tageszeitung *Hrvatski Glas* im Jahr 1941

Die Abhandlung untersucht das Verhältnis zwischen der katholischen Kirche und der jüdischen Gemeinde in einer für Juden besonders wichtigen und traumatischen Zeit wie die Gründung und Konsolidierung der neuen Ustascha-Regierung im Unabhängigen Staat Kroatien im Jahre 1941. Da die katholische Tageszeitung *Hrvatski Glas* [Kroatische Stimme] von Januar bis Ende August 1941 regelmäßig aufgelegt wurde, wird man durch die Analyse von Zeitungsinhalten nach Antworten auf die folgenden Fragen suchen: Wie geht diese katholische Zeitung mit der Judenfrage um, die mit der Gründung des Unabhängigen Staates Kroatien besonders relevant wurde? Ist der Antisemitismus, und in welchem Maße, in dieser Zeitung vorhanden? Ist er etwas Auferlegtes oder kann man auf eine ungezwungene Zusammenarbeit zwischen der Zeitungsredaktion und den Ustascha-Behörden schließen?

Mit der komparativen Analyse wird man den antisemitischen Inhalt von *Hrvatski Glas* mit anderen katholischen Medien vergleichen, um Übereinstimmungen und Unterschiede zu diesem Thema in einem breiteren Kontext festzustellen. Betrachtet man die gesamte katholische Presse auf dem Gebiet des Unabhängigen Staates Kroatien mit dem Schwerpunkt Antisemitismus, so kann man eine Vielzahl möglicher Reaktionen auf den offiziellen Antisemitismus der Ustascha-Behörden feststellen. Diese Untersuchung zeigt, dass *Hrvatski Glas* zu dem Kreis der Zeitungen gehörte, die die antisemitische Politik der Ustascha-Regierung aktiv und vorbehaltlos unterstützt hat.

Schlüsselwörter: Antisemitismus, katholische Tageszeitung *Hrvatski Glas*, Unabhängiger Staat Kroatien, Ustascha-Regierung

Petr Mareček

A Crux Interpretum in Jas 4:5

Verse Jas 4:5 poses two problems for exegetes. On the one hand, it is not easy to identify the apparent quotation from Scripture, and on the other hand, it is difficult to determine the meaning of this verse as a whole, as every statement in it. This text begins with a rhetorical question (»Or do you think it doesn't make sense what Scripture says?«, Jas 4:5a) and is followed by a statement (»He [God] jealously longs for the spirit which [God] dwelt in us«, Jas 4:5b). The statement Jas 4:5b, which is presented as a biblical quote, is not found in the Old Testament or in the surviving unbiblical writings as a literal quote. It is not entirely possible to exclude the option that James cites an unknown work in Jas 4:5b, but rather it can be assumed that he created a biblical quote from various elements of Scripture on the subject of God's jealousy, which is linked to the idea of Israel's chosen people as the bride of their God.

Key words: biblical exegesis, Catholic Epistles, Epistle of James, Crux interpretum, Old Testament

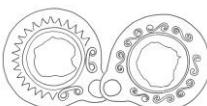
Maksimiljan Matjaž

Smo pravilno razumeli Pavlov odnos do postave? Nove perspektive raziskovanja Pavlovega odnosa do judovstva

Eden izmed ključnih vzrokov za konflikt med Judi in kristjani je interpretacija bibličnih tekstov Nove zaveze, še posebej pisem apostola Pavla. Avguštinova in Lutrova interpretacija Pavlovega razumevanja greha, milosti in opravičenja, ki sta temeljila pogosto na negativnih stereotipih o antičnem judovstvu, sta imela velik vpliv na antijudovsko interpretacijo Pavlove teologije. Na prehodu iz 19. v 20. stoletje se je začel oblikovati nov pogled na Pavla (»New Perspective on Paul«), ki raziskuje judovsko ozadje njegovega učenja. Stara zaveza in judovstvo tako pridobita ključni pomen za razumevanje Pavlove teologije. Opravičenje po veri, ki predpostavlja nasprotje med deli in vero, ni prepoznano več kot osrednji Pavlov teološki koncept, temveč izstopa občestvo s Kristusom kot deležnost novega življenja. Najmočneje pa je na razvoj judovsko-krščanskih odnosov vplivalo razumevanje Pavlove interpretacije postave. Ker Pavel svoje teologije nikoli ne predstavlja na sistematično-dogmatski, temveč na epistolarno-kerigmatični način, je tudi njegovo razumevanje postave večplastno in dinamično ter prilagojeno retoričnim zahtevam. Že samo prevajanje hebrejskega termina *torah* z grškim *nomos*, ki ne izrazi vedno kompleksne judovske semantike, predstavlja za eksgeete velik izziv.

V predavanju se bomo s temi izzivi soočili ob Pavlovemu navajanju judovske postave v Pismu Galačanom.

Ključne besede: apostol Pavel, Pismo Galačanom, postava, torah, nomos, opravičenje, deležnost, judovstvo

Aleš Maver

Od Jakoba do Markiona. Dvoumnosti odnosa med kristjani in Judi v prvih stoletjih Cerkve

Odnos krščanskih Cerkva do judovstva je bil skozi vso zgodovino obremenjen s precejšnjo dvoumnostjo. Če je po eni strani judovska in starozavezna dediščina že v prvih stoletjih služila za legitimacijo krščanstva v grško-rimskem svetu, je po drugi strani prihajalo do glasnega zavračanja (sočasnega) judovstva. Enak vzorec se je ponavljal dolga stoletja. Izkušnja šoe in v primeru Katoliške cerkve precej očitna sprememba prej prevladujoče paradigm na drugem vatikanskem koncilu je krščanske teologe in zgodovinarje zgodnjega krščanstva prisilila v obsežno soočanje s preteklimi miselnimi vzorci.

Pri tem je nelagodje zaradi antijudaizma v krščanskih vrstah v zgodovini in sodobnosti pripeljala tudi do skrajnih predlogov, po katerih naj bi bila skupnost Jezusovih privržencev v prvih desetletjih in več izključno judovska in naj pravzaprav ne bi kazala nobenih krščanskih posebnosti. Prispevek želi v luč takih pogledov opozoriti, da je dvoumnost odnosa med »starejšimi in mlajšimi brati« položena krščanstvu v zibelko in s tem zanj konstitutivna. Ravno ločevanje od judovstva je namreč lahko vzpostavilo kristjane kot samostojno skupnost, ki pa se po drugi strani ni mogla odreči navezanosti na judovska izročila.

37

Poglavitni predmet analize bodo tako odpoved obrezovanju in drugim judovskim predpisom v desetletjih po križanju, pomen uničenja jeruzalemskega templja leta 70 za razvoj zgodnjega krščanstva in slednjič Markionov predlog popolne prekinitev z judovsko dediščino v 2. stoletju po Kr. Tudi njegova odločna zavrnitev v osrednjem krščanskem toku je bila ambivalentna. Če je dvignila vrednost judovskega izročila za kristjane, je sočasno verjetno pomenila zaostritev odnosa do konkretnih Judov

tedanjega časa, s čimer je močno vplivala na nadaljnji razvoj tega zapletenega odnosa.

Ključne besede: zgodnje krščanstvo, krščanski antijudaizem, »apostolski koncil«, padec jeruzalemskega templja, Markion, judovsko-krščanski dialog

Milena Mileva Blažić

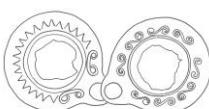
Holokavst v izobraževanju – izločitev *Dnevnika Ane Frank* iz učnega načrta za slovenščino (2019)

Holokavst bi moral biti ena od prioritetenih tem v izobraževanju. Ob učenju zgodovine je zelo pomembno tudi izobraževanje pri pouku književnosti, posebej iz primarnih virov ali življenjskih zgodb, kot so npr. dnevniki otrok v času holokavsta (dnevniki, risbe, spominske knjige, zbirke pesmi).

V času holokavsta so otroci pisali dnevnike, tako kot npr. dvanajstletna Anne Frank (1942–1944). Muzej holokavsta v ZDA ima okrog 70 otroških digitaliziranih dnevnikov v času holokavsta (rokopisi in prevodi v angleščino). V spominskem centru in muzeju Yad Vashem v Izraelu je posebna spominska razstava *Otroci v holokavstu*, na kateri so predstavljeni albumi, igrače, knjige, pisma, osebni predmeti, razglednice, risbe otrok ter dnevniki in spominske knjige. V Muzeju novejše zgodovine v Celju so tudi zbrani dnevniki in spominske knjige t. i. *ukradenih otrok* (*Dnevnik Slavka Preložnika*, *Pesmarica Justine Marolt* in *Spominska knjiga Pepce Medved*). *Dnevnik Ane Frank* je od leta 2009 ob *Biblijii*, *Grimmovih pravljicah* idr. na seznamu Unescove svetovne kulturne dediščine.

V učnih načrtih za slovenščino je bil *Dnevnik Ane Frank* vključen v učne načrte v letih 1984, 1998, 2005 in 2011. V najnovejšem učnem načrtu iz leta 2019 je izločen. Izločitev tako pomembnega dela zrcali prizadevanja za redefinicijo in zahteva premislek o poučevanju holokavsta v globalni perspektivi.

Ključne besede: Anne Frank, holokavst, izobraževanje, UNESCO, register svetovne kulturne dediščine, slovenščina

Branko Murić

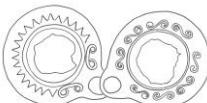
***Ecclesia cum populo Iudaico intime connexa est.* Cardinal Franjo Šeper's conciliar Intervents in Service of Revitalizing Church Relations with the Jews**

The Second Vatican Council was the most important event of the Catholic Church in her modern history. In the complex conciliar movement, the Church opened herself up in respect to the *others*: revisiting relations to the world, to other Christians, to other religions – specially Judaism and Islam. Council's declaration on the relation of the Church to non-Christian religions *Nostra aetate* is unique ecclesiastical document with extended hands of the Church for dialogue with non-Christian religions.

First step in our approaching the topic would be to illuminate the context and reasons why the Council needed to express itself about Jews. Secondly, it is interesting to see how the affirmation of enduring character of God's covenant with people of Israel impacted the development of the conciliar doctrine (e.g., on divine revelation, ecclesiology, religious freedom), and after the Council still continues to affect the development of catholic theology.

Today it is quite vivid dispute about hermeneutics of the texts promulgated on the Council and the post-conciliar reception of the doctrine expressed with *pastoral* concerns. In this sense, I will take in consideration reviewing an eventual role that cardinal Franjo Šeper played in conciliar processes focusing on Jewish-Christian relationship.

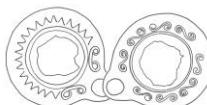
It is important to exam the role that Šeper played with his two well-noticed conciliar intervents where he expressed his proposals and insisted on reconsideration in positive sense that »Iudei longe plura quam alii populi com Ecclesia habent communia« (as it is

stressed in his intervent regarding improvements of The Constitution on the Church *Lumen gentium*). In his second speech remarkably titled *Ecclesia cum populo Iudaico intime connexa est* he insisted and stressed that the future text of *Nostra aetate* would have to express greater pastoral care instead of emphasizing doctrinal peculiarities. He insisted on improvements that would be more complementary with the requirements of the Church of dialogue already proposed by pope Paul VI in the encyclical *Ecclesiam suam*. Also, it is important to notice Šeper's persistence considering the topic Jewish-Christian relations especially through his work in Theological Committee and Subcommittee.

Cardinal Šeper was the archbishop of Zagreb (1960–1969). During the Council he was a member of the Theological Committee and Subcommittee. After the Council he was nominated the first Prefect of The Congregation for the Doctrine of the Faith (1968–1981); also, he was the President of The International Theological Commission (1969–1981) and the President of The Pontifical Biblical Commission (1972–1981).

Key words: Franjo Šeper, Second Vatican Council, *Nostra aetate*, *Lumen gentium*, people of God, Jewish-Christian dialogue

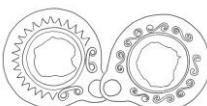
Leon Novak

Pogled na *Dabru emet* z evangeličanskega stališča

Pred dvajsetimi leti (2000) je bil s strani National Jewish Scholars Project v ZDA objavljen dokument *Dabru emet* (govorite resnico) – judovsko stališče do kristjanov in krščanstva. *Dabru emet* je v prvi vrsti ponudba pripadnikom in pripadnicam judovske skupnosti, da premislijo o svoji drži do kristjanov, hkrati pa je tudi priložnost za nadaljevanje pogovora med kristjani in Judi. Odnos evangeličanov do Judov je bil skozi zgodovino bivalenten. Na eni strani navdušenje, kot pri mladem Luthru, potem pa razočaranje in hladen pristop (Luther v poznejšem obdobju). Protestantske skupnosti, še posebej pa Evangeličanska cerkev v Nemčiji, so po zločinskem holokavstu kritično analizirale svoj odnos do Judov tekom zgodovine in obžalovale negativno držo do njih. Rezultat te kritične samorefleksije so jasno izoblikovana in zavzeta stališča, ki ostro obsojajo antisemitizem in na novo definirajo razmerje/odnos Judje-kristjani s strani evangeličanov. Na tem temelju je skupni odbor »Cerkev in judovstvo«, ki so ga ustanovile evangeličanske nemške deželne Cerkve, oblikoval skupna stališča do *Dabru emet-a*. Ta naj bi služila kot izhodišče za nadaljevanje pogovorov med kristjani in Judi.

V Prekmurju, kjer so se vse do danes na ozemlju RS evangeličani ohranili v največji meri, je poleg katoliške do druge svetovne vojne prav tako živela močna judovska skupnost. Prav to je svojevrsten pokazatelj o medsebojnem sožitju teh treh verskih skupnosti na razmeroma majhnem geografskem prostoru in v tedanjem kontekstu zgodovinsko-političnih sprememb.

Ključne besede: *Dabru emet*, evangeličani, Judje, Pomurje, katoličani

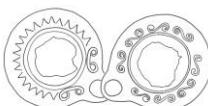

Drago Karl Ocvirk

Zavzemanje judov in katoličanov za humanizem

V zadnjem stoletju je bil humanizem v praksi na udaru totalitarizmov, v teoriji pa so ga odpisale ideologije in filozofije. Danes je med kladivom transhumanizma, ki hoče človeka osvoboditi njegovih biološko-živalskih danosti in ga napraviti za boga, in nakovalom animalizma, ki človeku odreka kakršno koli posebnost in ga zato utaplja v živalskem svetu, živalim pa daje enake pravice v naši skupnosti kot človeku. Med tistimi, ki še vedno stavijo na humanizem, so tudi judi in katoličani. Humanizem v »izčiščeni oblikì« se za Levinasa nahaja v judovskem Svetem pismu, papež Frančišek pa podaja katoliško videnje »celostnega humanizma«. Kakšen je torej prispevek judov in kristjanov v zavzemanju za humanizem in kako se njihovi pogledi pri tem ujemajo in (morda) razhajajo, je predmet tega prispevka.

Ključne besede: humanizem, judi, katoličani, Emmanuel Levinas, Frančišek, Okrožnica o skrbi za skupni dom, dialog, transhumanizem, animalizem

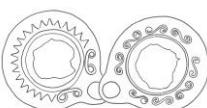

Mari Jože Osredkar

Nastanek dokumenta *Nostra aetate*

Katoliški misleci so do zadnjega vesoljnega koncila o vsem, kar je bilo zunaj katolištva govorili precej negativno. Temu primerna je bila tudi drža Cerkve do drugih religij. Odnos do njih se spremeni na drugem vatikanskem koncilu, ki sprejme načelo dialoga in ga utemelji v izjavi *Nostra aetate*. V predavanju bomo predstavili okoliščine, ki so botrovali nastanku dokumenta in dogajanja pri pisanku te koncilske izdaje. Upoštevali bomo okrožnico papeža Pavla VI. *Ecclesiam suam*, ki je vplivala na katoliško opredelitev medreligijskega dialoga, ter orisali postavitev treh tajništev Svetega sedeža, ki so bila zadolžena za pripravo besedila *Izjave o odnosu Cerkve do nekrščanskih verstev*, ki je bila v samem začetku predvidena kot izhodišče za dialoške odnose med Cerkvijo in Judi. Kot pripravljalno telo za omenjeno nalogo na koncilu je Janez XXIII. 5. junija 1960 ustanovil Tajništvo za edinost kristjanov. Pavel VI. je 9. aprila 1965 ustanovil Tajništvo za neverne, 19. maja 1964 pa še Tajništvo za nekristjane. Na željo papeža Janeza XXIII. je Tajništvo za edinost kristjanov izdelalo osnutek za *Izjavo o razmerju Cerkve do nekrščanskih verstev*. Kardinal Bea je tekst v osnutku najprej predvidel kot eno izmed poglavij v *Odloku o ekumenizmu*, spregovoril pa naj bi zgolj o antisemitizmu, vendar je na razpravi prevladalo mnenje, da mora besedilo s širšo vsebino iziti samostojno. Iz njega je nastal koncilski dokument, ki so ga v originalu poimenovali *Nostra aetate* in ga sprejeli 28. oktobra 1965. Predstavili bomo vsebino dokumenta in komentirali tisti del, ki govorji o odnosu Cerkve do Judov. Posvetili se bomo predvsem temu, kako so koncilski očetje razvijali to besedilo.

Ključne besede: drugi vatikanski koncil, *Nostra aetate*, odnos med Katoliško cerkvijo in Judi, Tajništvo za edinost kristjanov, kardinal Bea

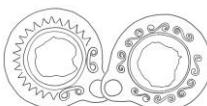

Maria Carmela Palmisano

Od *Nostra aetate* do *Veritatis gaudium*: prehojena pot in nova obzorja v judovsko- krščanskem dialogu

Prispevek v prvem delu predstavlja osnovne smernice judovsko-krščanskega dialoga v deklaraciji drugega vatikanskega koncila *Nostra aetate* (št. 4) ob 55. obletnici njene objave. V drugem delu povzema področja, na katerih se je v evropskem prostoru najbolj razvil medreligijski dialog in nekatere nove teološke vsebine, ki so ga zaznamovale. Tretji del povezuje vsebino deklaracije z novejšim dokumentom o teološkem študiju in o delovanju teoloških in drugih cerkvenih fakultet, kakor jih zarisuje nova apostolska konstitucija *Veritatis gaudium* (proemium, št. 4). Ta navaja štiri kriterije za delo prenove teoloških študij: kerigmo, vsestranski dialog, inter in transdisciplinarnost ter mreženje, ki odpirajo v zadnjih letih nova obzorja in navdihujo nadaljnje korake tudi na poti judovsko-krščanskega dialoga, medsebojnega spoznavanja in sodelovanja v službi sodobnega človeka.

Ključne besede: drugi vatikanski koncil, *Nostra aetate*, *Veritatis gaudium*, judovsko-krščanski dialog, teološki študij, kerigma, interdisciplinarnost, transdisciplinarnost, mreženje

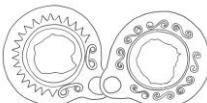
Edith Petschnigg

Between Studying the Bible and Coping with the Past. Jewish-Christian Dialogue in the Post-Council Period in Germany and Austria

The decades following the tragedy of the Shoah marked a crucial turning point in how Christian theology would define its approach not only to Judaism but also to the first part of the Scripture – the Old Testament or the Hebrew Bible. Gradually, Christian churches had to confront their own centuries-old, anti-Jewish tradition and slowly came to the realization that Christianity's anti-Judaism and the Church's wide-spread silence in the face of the atrocities of World War II had contributed to the heinous crimes committed by the Nazi regime. Grassroot initiatives for a Jewish-Christian dialogue are one significant result of that shift in mindset.

The paper proposed concentrates on Jewish-Christian dialogue initiatives based on the Hebrew Bible which were established in the years and decades after the Second Vatican Council in post-Nazi Germany as well as in post-Nazi Austria. The following initiatives are presented as examples: the *Jewish-Christian Bible Week* in Bendorf am Rhein (1969–2003), which has been held in Georgsmarienhütte near Osnabrück since 2004; the *Christian-Jewish Summer School* in the area of Aachen (1983–2012); the *Christian-Jewish Summer University* in Berlin (since 1987); the *Austrian Christian-Jewish Bible Week* in Graz (1982–2007).

The latter initiative was re-established and updated by the Department of Old Testament Studies of the University of Graz und the Department of Jewish Studies of the University of Vienna in 2017. Since then, it takes place every two years in Styria under the title *Religious Discourses in Western Democracies – Initiative Christian-Jewish Study Week in Conversation with Islam*. The author of the

Judovsko-krščanski viri in razsežnosti dialoga

Jewish-Christian Sources and Dimensions of Dialogue

proposed contribution is a member of the founding and organisational team of this initiative.

Grappling with historical as well as theological perspectives, the article will give an overview of the genesis and development of these dialogue formats and of their reception of the Hebrew Bible.

Key words: Jewish-Christian dialogue, grassroot initiatives, post-council period, Germany, Austria

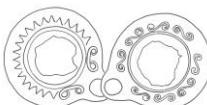
Mateja Pevec Rozman

Oseba in dialog: medsebojnost (»das Zwischen«) kot ontološki temelj dialoga pri Martinu Bubru

Živimo v dobi postmoderne, ki je vse od časov novega veka, renesanse in razsvetljenstva, v znamenju človeka. V središču pozornosti je predvsem ta svet in človek v njem. Človeku je vse podvrženo, človek je (hoče biti) merilo vsega. Problem antropocentrizma se kaže predvsem v tem, da si človek kot subjekt ne podreja le objektov ampak si želi podrediti tudi druge subjekte. Tako je novoveška emancipacija subjekta pripeljala do skrajnega individualizma, do brezkompromisnega uveljavljanja posameznikovih osebnih teženj in interesov, ne oziraje se na skupno dobro, skupno dobro neke konkretnne skupnosti ali celotnega človeštva.

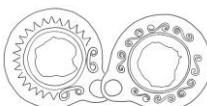
Sodobna gospodarska, ekološka, kulturna, socialna in družbena kriza so tako nekatera izmed znamenj, ki govorijo o krizi človeka, o krizi, v kateri se je človek znašel kot subjekt. Zato je potrebna nova opredelitev človeka, opredelitev, ki bo presegla ozko subjektivistično paradigmo in pokazala na človekovo celovitost in njegovo bistvo. Človek ni le subjekt ampak predvsem oseba, je bitje, ki ga ni mogoče razumeti zgolj iz njega samega, temveč iz odnosa do drugih ali z drugimi (Drugim). To posebej naglaša tudi personalistična filozofija, ki poudarja, da je človek predvsem bitje odnosov, bitje, ki se iz odnosa poraja in v odnosu oblikuje; zgolj zaradi odnosa z d(D)rugim se more v polnosti uresničevati in more postajati to, kar po svojem bistvu je.

V pričujočem prispevku najprej orišemo temeljne poteze antropocentrizma in nato, v drugem delu, predstavimo novo, celovito pojmovanje človeka, kot ga zastopa personalistična filozofija. Personalizem obravnava človeka kot celovito bitje v

vseh njegovih razsežnostih in presega zgolj ozko in osiromašeno subjektivistično pojmovanje. Osiromašena podoba človeka namreč onemogoča dialog in harmonično sobivanje različnosti in drugačnosti. Poglavitni del prispevka je namenjen iskanju možnosti dialoga, kot se to kaže v personalistični filozofiji, posebej v misli Martina Bubra. Judovski filozof Buber podaja skozi svojo popolnoma svojevrstno filozofijo novo izhodišče za pogled na človeka v njegovi družbeni in osebni, moralni in religiozni razsežnosti. Tako se pokaže »medsebojnost« kot osnovno človeško dejstvo, kot področje rojstva in življenja človeške osebe v vsej njeni pristnosti. Cilj prispevka je pokazati na nezadostnost antropocentričnega pojmovanja človeka, ki vodi v odtujitev, v bivanjsko krizo in posledično splošno kulturno in družbeno krizo, krizo medčloveških odnosov in nenazadnje krizo spoštovanja človekovih pravic, spoštovanja drugosti in drugačnosti. Temeljna teza prispevka je v novem izhodišču pogleda na človeka, kot ga podaja personalistična filozofija, predvsem Bubrova misel, kjer je človeškost mogoče živeti samo v odnosu z drugim/-i in se »medsebojnost« kaže kot možnost in temelj dialoga.

Ključne besede: dialog, oseba, subjekt, medosebni odnos, medsebojnost, postmoderna, antropocentrizem, personalizem

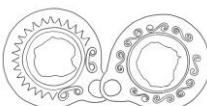
Renato Podbersič

Angelo Vivian. Prispevek k biografiji pozabljenega slovenskega judaista

Angelo Vivian (1942–1991), sin italijanskega karabinjerja in slovenske matere iz Idrije, duhovnik, judaist, univerzitetni profesor, prevajalec, urednik in publicist, je danes skorajda neznan v slovenski javnosti. Doktoriral je v Ljubljani (1970) in Firencah (1974). Objavljal je v številnih jezikih, tudi v slovenščini. Umrl je nenadne smrti, njegovo bogato gradivo, ki se nahaja v kraju San Miniato v Toskani pa še čaka na ustrezno ovrednotenje.

Po različnih strokovnih ustanovah je iskal ostanke hebrejskih napisov in knjig. Z odličnim paleografskim znanjem mu je uspelo odkriti vrsto za naše razmere pomembnih besedil, ki jih je obdelal in objavil v številnih prispevkih.

Ključne besede: Angelo Vivian, judaistika, hebrejska paleografija, revija *Egitto e Vicino Oriente*

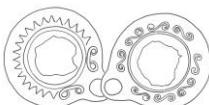

Franjo Podgorelec

Edith Stein u kontekstu židovsko-krščanskog dijaloga

U članku se želi istražiti u kojoj mjeri i u kojim aspektima Edith Stein (1891. – 1942.), Židovka, filozofkinja, obraćenica na kršćanstvo, karmeličanka, deportirana i ubijena u Auschwitzu, može svojim životnim iskustvom i naukom biti most i posrednica židovsko-krščanskog dijaloga. Posebnost ovakvog pristupa temi stoji u činjenici što nije isključivo teoretske nego i egzistencijalne naravi. Ona je židovsko-krščanski odnos proživljavala u osobnom iskustvu i unutar svoje obitelji. Posebice dramatično reflektirao se u njenom odnosu prema majci koju je jako voljela. Majka je ostala iskrena židovska vjernica sve do smrti, te se kao takva teško nosila s činjenicom da je njezina kćer mezimica prešla ne samo na kršćanstvo, nego i u jedan od najstrožih klauzurnih katoličkih redova.

Budući da je kao filozofkinja bila sklona kritičkom promišljanju, njeno egzistencijalno iskustvo nije moglo ostati na doživljajnoj razini već je nastojala teoretski obrazložiti židovsko-krščanski odnos koji za nju nije rascjep, nego kontinuitet. Edith se nije obratila na kršćanstvo iz židovstva, nego iz jednog ravnodušnog i ateističkog stava prema religiji. Otkrićem kršćanstva ona je iznova otkrila i svoje židovstvo, te produbila otajstvo izabranog izraelskog naroda i njegovo poslanje. Kao kršćanka židovske nacionalnosti rado je isticala činjenicu što »pripada Kristu ne samo duhovno, već također i po krvi«. Fokus pod kojim je taj odnos promatrала bio je uvjetovan povijesnim okolnostima, uzdizanjem nacionalsocijalizma te masovnim progonom, deportacijom i likvidacijom članova njenog naroda, čiju je sudbinu i sama dijelila. Njezino neprestano traganje za istinom, nauk o empatiji, zalaganje da se dokinu predrasude o drugima i drugačijima, kao i njezino osobno iskustvo, mogu biti neke od smjernica za jedan autentičan

Judovsko-krščanski viri in razsežnosti dialoga

Jewish-Christian Sources and Dimensions of Dialogue

židovsko-krščanski dijalog koji za svoje polazište treba imati činjenicu da među njima već postoji bogata zajednička duhovna baština (usp. *Nostra aetate*, 4).

Ključne riječi: Edith Stein, izabrani narod, židovstvo, kršćanstvo, istina, holokaušt, židovsko-krščanski dijalog

Andrej Prelöžnik, Daniela Paliaga Janković

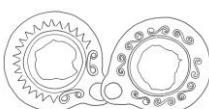
Spreobračanje Judov na območju koprske škofije med 15. in 18. stoletjem

V treh obalnih mestih srednjeveške koprske škofije, Kopru, Izoli in Piranu, se Judje naselijo konec 14. stoletja. Pribajajo vzdobjeni s potrebami mest, ki po propadu toskanskih bank niso imela možnosti za kreditiranje razvijajočega se gospodarstva. Prišleki v Istro so večinoma iz nemških dežel.

Kot kaže je šlo za male skupine posameznih družin ali rodbin, ki so bile v izrazito katoliškem okolju tolerirane, vendar v tesnem stiku z večinskim prebivalstvom včasih deležne dobrohotnega ali tudi agresivnega spreobračanja. Za naša obalna mesta še ni sistematične študije, ki bi obravnavala to tematiko, znanih pa je nekaj arhivskih ali pisnih virov. Čeprav gre večinoma za kratke notice ali opombe znotraj drugih razprav, ki gotovo ne morejo predstaviti celotnega ozadja, nam do neke mere vseeno omogočajo predstavo o dinamiki tovrstnih odnosov med verskima skupnostima in hkrati na formalno stališče oblasti do problematike med 15. in 18. stoletjem.

Spekter konverzij sega od nasilnega krščevanja otrok do prostovoljnega prestopa odraslih. Pri tem geografsko poreklo ali socialni stan ni igral posebne vloge, saj je cerkev nudila vsaj načelno podporo tudi potencialnim katehumenom od drugod. Spreobrnitev ni pomenila le »odrešitve«, temveč tudi hvalevredno dejanje botra in kateheteta, ter seveda prvovrsten propaganden dogodek, namenjen krepitevi zavesti cerkvene skupnosti.

Ključne besede: judovstvo, krščanstvo, katehumeni, konverzija, Koprska škofija, Istra

Janez Premk

Od sožitja do pregona: Judje v srednjeveški umetnosti na Slovenskem

V srednjem veku je prisotnosti Judov vsaj v krajskem obdobju možno slediti v večini večjih naselitvenih središč znotraj današnjih meja Republike Slovenije. Vendar se je navidezno mirno sožitje z večinskim prebivalstvom končalo z izgonom Judov iz Štajerske, Koroške in Kranjske ob koncu srednjega veka. Razvrednotenje položaja Judov v družbi se odraža v širjenju protijudovske ikonografije, ki ni bila le odraz zgodovinskih okoliščin, temveč je sprva nevpadljivo, a nič manj premočrtno, predvsem s potenciranjem negativne vloge Judov v krščanskem izročilu, soustvarjala odnos večine do Judov. Številni umetnostni primeri vzhodnoalpskega prostora omogočajo uvid v zapleteno problematiko krščansko-judovskih odnosov, vezanih na prostor in čas, v katerem so nastali. Sorazmerno z razvojem stila in bogatenjem ikonografskih vzorcev so se širila tudi sredstva, ki so jih imeli na razpolago tako umetniki kot tudi snovalci umetnostnih programov pri izražanju natančno določenih vsebin. V članku se bomo osredotočili na nekaj tipičnih poslikav in ikonografskih ciklov iz slovenskega prostora (kot so poslikave s pasijonskimi prizori) in poskušali poiskati vzporednice v takratni cerkveni doktrini in zgodovinskem zaledju nastanka samih umetnin. Eno izmed vprašanj bo, ali umetnine tudi v primeru, ko so nastale po tematskih predlogah, kot so vzorčne knjige, grafične predloge, *Biblia pauperum* idr., odražajo ali celo so-kreirajo prevladujoč odnos do Judov, ki je pustil svoj pečat v novem veku, ali pa so le odraz trenutnih dogajanj, ki jih ne gre enačiti s pojavom antisemitizma v 19. in 20. stoletju in niso imele vloge pri širjenju nestrnosti.

Ključne besede: Judje na Slovenskem, izgoni, umetnost, protijudovska ikonografija, umetnine

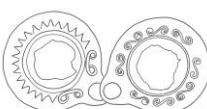
Anton Ravnikar

Judje v manjših štajerskih mestih v srednjem veku

Za nalogo smo si v razpravi zadali odgovoriti na nekaj ključnih vprašanj, vezanih predvsem na čas in vzrok prihoda Judov v posamezne spodnještajerske urbane kraje. Kot vzorčne primere smo tako izbrali manjše kraje, kjer je judovska navzočnost v dokumentih zabeležena. Zaključiti smemo, da se kaže vloga deželnih gospodov, predvsem Habsburžanov, kot tista odločilna pri vzpodbujanju in podpiranju Judov pri odločitvi, da se naselijo v določenem kraju. To se verjetno najbolj jasno vidi pri različnih zgodbah dveh mejnih mestec, Ormoža in Brežic. Obe mesti sta bili last salzburškega nadškofa, toda če se je Ormož, predvsem zaradi samosvoje politike družine Ptujskih in njihove naslonitve na štajerske vojvode, tesne zveze s Salzburgom v veliki meri otresel, je podreditev oziroma salzburška nadvlada ostala v Brežicah zelo izrazita. To se je rezultiralo tudi v dejstvu, da je v Ormožu prišlo do poskusa (sicer relativno kratkotrajnega, pa vendar) nastanka ormoške judovske skupnosti, medtem ko v Brežicah o čem podobnem ni bilo ne duha ne sluha.

Angažma štajerskih vojvod pa je videti najbolje na primeru (Slovenske) Bistrice, kjer je očitno, da je bil ravno njihov interes tisti, ki je ne samo omogočil prihod Judov v mesto temveč tudi v veliki meri uravnaval njihovo delovanje.

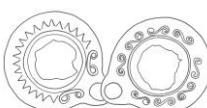
Tudi primer Slovenj Gradca kaže na podoben vzorec. Tudi tu je bil za prihod Judov v mesto odločilen vpliv deželnega gospoda, le da je ta bil v tem primeru izražen posredno, skozi delovanje deželnoministerialne družine Aufensteinov, katero pa je bilo brez dvoma povsem usklajeno z željami njihovega gospoda, koroškega vojvode.

Iz celotne slike še najbolj izstopa primer Dravograda, kjer imamo opravka z dokaj nenavadnim momentom, ko so se, kot kaže, v kraju naselili štajerski Judje (ki so se očitno podredili sodniku za Jude iz Gradca). Ravno primer Dravograda tudi potrjuje, kako majhno količino podatkov imamo na razpolago, saj nista jasna niti čas prihoda in s tem dolgotrajnost le-tega niti povezava dravograjskih Judov z morebitnimi skupnostmi iz koroškega ozziroma štajerskega prostora. Usoda Juda Davida iz Dravograda na Dunaju nakazuje le na to, da je bila njegova povezanost z Dravogradom zelo velika in je morala presegati zgolj kratkotrajno bivanje.

Vsekakor je mogoče zaključiti, da ne samo, da je bila vloga deželnih gospodov (pričakovano) tista, ki je v največji meri krojila prisotnost ozziroma neprisotnost Judov po posameznih krajih, temveč tudi to, da je bila še prav posebej izpostavljena vloga Habsburžanov (in Tirolskih, kot koroških vojvod) kot štajerskih deželnih gospodov. Različna pristopa k (ne)prisotnosti Judov lahko vidimo skozi primerjavo salzburških Brežic, kjer Jude iščemo zastonj, in salzburškega Ormoža, kjer so bili prisotni v 14. stoletju. Poudarjeno vlogo Habsburžanov nam nenazadnje prinaša tudi analiza gradiva mesta Slovenska Bistrica, vsekakor pa bo za več odgovorov potrebno tej analizi dodati še podobno za kranjsko deželo in za prostor Goriške in Istre.

Ključne besede: Srednji vek, mesta, Judje, Slovenska Bistrica, Ptuj, Ormož, Slovenj Gradec, Maribor, Dravograd

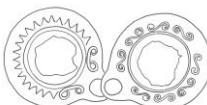

Bogdan Rus

Judovska dobrodelnost prvih treh stoletij po Kr. v študijah G. E. Gardnerja in F. M. Loewenbergga

Prispevek prinaša primerjavo dveh študij, ki govorita o judovski dobrodelnosti z ozirom na okolje, v katerem se je odvijala. Tako metodološko in do določene mere časovno se obenem dopolnjujeta in prekrivata. V njiju najdemo dva pristopa. Starejša, Loewenbergova študija (*From Charity to Social Justice*) raziskuje zgodovino pojavov dobrodelnosti in celovito pripelje do pojma socialne pravičnosti, obenem pa obravnava tudi motive za dobrodelnost, pravičnost/enakost. Gardnerjeva študija (*The Origins of Organized Charity in Rabbinic Judaism*) obravnava dobrodelnost kot izpolnitev pravičnosti in pokaže pomenski razvoj od preprostih gospodinjskih pripomočkov (*qippa in tambui*) do institucij dobrodelnosti z istim imenom, s pomočjo katerih so judje podpirali uboge.

Ključne besede: postava, Talmud, judovski spisi, Stara zaveza, revščina, pravičnost, enakopravnost, zgodovina, institucija

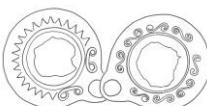

Andrej Saje

Sklepanje zakonske zveze v tradicionalnem judovstvu

Narodi in ljudstva so tekom zgodovine oblikovali norme, ki urejajo medsebojne odnose. Judovsko pravo je v tem smislu posebno, ker ni sistem uredbe ene države, temveč ljudstva z več kot 3000-letno zgodovino. Judje so redko živeli v suvereni državi, največkrat so bili razpršeni po svetu in živeli v različnih družbenih ureditvah. Raznovrstni pravni sistemi so deloma vplivali tudi na razvoj judovskih pravnih norm, vendar pa so Judje hkrati ohranili avtonomijo, kar je posebej vidno pri obredu poroke. Zakonska zveza je za Jude religiozni institut, ki je podvržen Božnjim zakonom. Judovsko zakonsko pravo ima posledično nalogu etične in religiozne ideale zakonske zveze predpisane s postavo umestiti v konkretno življenje in prakso. V tem smislu zakonsko pravo poročne slovesnosti izvzema iz zgolj zasebne sfere zaročencev in njihovih družin ter poudarja družbeni in nравstveni značaj tega instituta ter z njim uresničitev Božjega načrta s človekom, »ki mu ni dobro samemu biti« (1 Mz 2,18). Preroki primerjajo zakonsko zvezo z zavezo med Bogom in izraelskim ljudstvom. Judovski zakon ni zakrament v krščanskem smislu, temveč je *mitzva*, to je izpolnitev verske zapovedi. Je sveta zaveza *berit*, ki s seboj poleg pravic prinaša tudi dolžnosti. Zakonska zveza je namenjena človeškemu razmnoževanju, osrečevanju človeka v skupnosti z drugim, ima pa tudi velik družbeni pomen. V članku so predstavljene judovske poročne posebnosti, ki izhajajo iz hebrejske Biblike in rabske tradicije, kjer se zakon sklepa po stopnjah, vključno z vprašanjem ločitve zakoncev.

Ključne besede: judovska poroka, zakonska zveza v Svetem pismu, zaroka, poročni običaji, ločitev, zaveza

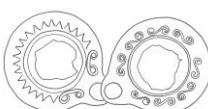

Barbara Simonič

Dialoške razsežnosti empatije pri Edith Stein

Empatija je pomemben mehanizem medosebne komunikacije in dialoga. Omogoča, da se postavimo v situacijo sočloveka, kar je temeljno bistvo dialoškosti – biti človek s človekom. Ta sposobnost razumevanja drugih je že od nekdaj zanimala številne mislece. Med njimi je bila tudi Edith Stein (1891–1942), ki se uvrišča med pomembne ženske, ki so zaznamovale 20. stoletje. Bila je prepoznavna filozofinja in učiteljica, rojena kot Judinja, kasneje pa kristjanka in mučenka ter prva oseba judovskega rodu, ki je bila kanonizirana. Empatiji je Edith Stein posvetila svojo doktorsko disertacijo z naslovom *O problemu empatije*, hkrati pa je tudi s svojim kasnejšim raziskovanjem in načinom življenja razkrivala, kaj pomeni biti empatičen in kako živeti dialoškost s sočlovekom in Bogom. Steinova empatijo opredeli kot naše doživljjanje doživljanja drugih, kot našo izkušnjo izkušnje drugega, empatična dejanja pa vodijo tudi k zavedanju in integraciji občutka za človeško osebo. Empatična dejanja namreč omogočajo pridobiti razumevanje tuje osebe in njenih vrednot. Druge je tako mogoče prepoznati kot osebe, obenem pa razumemo tudi njihovo notranje doživljjanje. Na teh temeljih je mogoče vzpostaviti vzajemnen in poglobljen dialog z drugimi, kar je še posebej pomembno v današnjem času, ko je družba podvržena procesom globalizacije in sprememjanju nacionalnih, etičnih, religioznih, spolnih in razrednih meja. Empatija omogoča preseči egocentrični pogled na svet in zavzeti t. i. sociocentrični pogled na svet, pri katerem v naše dojemanje sveta vključujemo tudi druge.

Ključne besede: empatija, Edith Stein, vzajemnost, dialog, vživljanje

Samo Skralovnik

Roland de Vaux in Judje

Med slovenske bralce prihaja prevod dela Rolanda de Vauxa z naslovom *Stari Izrael. Življenje in družbeni ureditev* (z izvirnim naslovom *Les Institutions de l'Ancien Testament*, 1958 in 1960). To pomembno referenčno in monumentalno delo pokojnega francoskega učenjaka – zgodovinarja, eksegeta in arheologa – bralcu prinaša celovito rekonstrukcijo družbenega in verskega življenja Izraela v Stari zavezi. Delo, ki temelji na besedilih Stare zaveze, arheoloških dokazih in informacijah, zbranih iz študij izraelskih sosedov, najprej ponuja obširen uvod v nomadsko naravo življenja v starodavnem Izraelu in nato podrobno predstavi razvoj najpomembnejših izraelskih ureditev – družinske, civilne, vojaške in verske – ter njihov vpliv na življenje in zgodovino naroda. »Klasika«, kot delo mnogi razumejo, prihaja med Slovence zaradi različnih razlogov s precejšnjim časovnim zamikom. Iz francoščine jo je prevedel Stane Okorn, strokovno pregledal in uredil Samo Skralovnik.

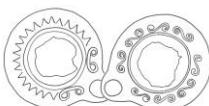
Avtor (urednik) bo v prispevku zasledoval dva namena. Prvi namen bo ovrednotiti de Vauxove teze v luči sodobnih doganj bibličnih znanosti, arheologije in zgodovine, torej delo ovrednotiti z vidika moderne znanosti pol stoletja kasneje, saj je delo imelo, in še vedno ima, pomemben vpliv na strokovno mnenje krščanskega (katoliškega) sveta. Čeprav vsi sklepi de Vauxa ne bodo prestali »preizkusa časa« – biblična znanost je v zadnje pol stoletja naredila velik razvoj –, njegove natančne analize osnovnih problemov veljajo za neprecenljiv in brezčasen prispevek k razumevanju starega Izraela.

Drugi namen bo predstaviti odnos de Vauxa do Judov. Kako je gledal na Jude po eni strani vrhunski znanstvenik, ki je svoje življenje posvetil raziskovanju zgodovine Judov, po drugi strani pa katoliški duhovnik, ki je videl izpolnitev te zgodovine v Cerkvi?

Geza Vermes, ki se je boril proti monopolu de Vauxa in njegovega kroga nad kumranskimi najdbami (de Vaux v skupino ljudi, ki je preučevala najdbe rokopisov iz Kumrana, ni vključil nobenega Juda), ga je označil, in v tej sodbi ni bil osamljen, kot antijudovsko in antiizraelsko usmerjenega.

Ključne besede: Roland de Vaux, Izrael, zgodovina Izraela, antični Izrael, stari Izrael, arheologija, prevod, Judje, judovstvo, Roland de Vaux in Judje

Marija Stanonik

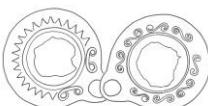
Judje v prekmurski literaturi na primerih Miška Kranjca in Jožefa Smeja

Prispevek se osredotoči na primerjalno analizo Židov/Judov v romanah pri dveh kardinalnih osebnostih prekmurske literature. Že v poimenovanju oseb, ki so predmet tukajšnje obravnave, se razhajata. Prvi govori o Židih, drugi o Judih.

Jožef Smej je že kot katoliški duhovnik zavezан evangeljskemu poslanstvu, ki mu tudi drugi vatikanski koncil do sorodnih verstev narekuje ekumensko držo. Judje iz njegove literature so globoko verne in etične osebe s pridihom tragičnega. Tri njegove knjige *Po sledovih zlatega peresa* (1980), *Ivanocijeva skrivnost* (2012) in *Psalmi vaškega župnika* (1992) so izrazito kronotopične, saj zajemajo tri stoletja zgodovine – od srede 18. stoletja do srede 20. stoletja, ki so osredotočena na Slovensko okroglinu/Slovensko pokrajinu, danes znano kot Prekmurje.

Miško Kranjec se je izvil iz prvotno krščanskega habitusa in postal izrazito socialno angažiran pisatelj, kar je zaznamovalo tudi njegovo stališče do Židov, ki jih njegove literarne osebe kot revni vaški ljudje doživljajo kot izkorisčevalce. To pride najbolj do izraza v romanu *Mladost v močvirju* (*Izbrano delo IV–V*, 1973). Že v tem romanu ima pomembno vlogo motiv kraje/tatvine, še bolj bridko pa je obdelana v noveli *Režonja na svojem* (*Izbrano delo II*, 1973).

Ključne besede: Prekmurje, literatura, Miško Kranjec, Jožef Smej, Judje/Židje, veroizpoved, socialna diferenciacija, nazorska diferenciacija, ekumenska drža, Biblija

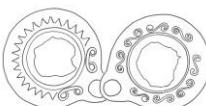

Dejan Sūč

Odnos med judovskim in krščanskim prebivalstvom kot eden od pomembnih dejavnikov razvoja Dolne Lendave

Dolno Lendavo je predvsem v obdobju meščanstva v pomembni meri zaznamovala njena judovska skupnost. Judje so bili na teh Prekmurja prisotni vse od začetka 18. stoletja, naselili pa so se predvsem v treh pomembnih središčih – Beltincih, Dolnji Lendavi in Murski Soboti. Danes v Dolnji Lendavi ne živi noben Jud več, zato je kolektivni spomin na judovsko skupnost omejen predvsem na starejše prebivalstvo mesta, kljub temu, da so Judje zelo pomembno, če ne celo odločilno, vplivali na gospodarski ter kulturni razvoj mesta in širše okolice. Pomemben element tega zgodovinskega dejstva je prav gotovo tudi vprašanje odnosa med večinsko veroizpovedno skupnostjo, kristjani, ki so bili sicer v povprečju slabše finančno situirani in so zasedali nižje družbene položaje, ter manjšinskim prebivalstvom judovske veroizpovedi, finančno bolje situiranim in prevladujočim v najpomembnejših in najbolj cenjenih poklicih tistega časa (zdravniki, odvetniki, veleposestniki, hotelirji). Vprašanje tega odnosa je eden od tistih elementov razvoja judovstva v Prekmurju, ki do sedaj ni bilo sistematično obdelano, kljub temu, da je v vsakdanjem življenju mesta in vsake od verskih skupnosti odigralo pomembno vlogo. Članek predstavlja temeljna zgodovinska izhodišča, konkretne primere odnosov med judovskim in krščanskim prebivalstvom ter vzporedni razvoj obeh skupnosti, ki sta v obdobju meščanstva prevzeli najpomembnejšo vlogo v družbenem življenju in razvoju mesta.

Ključne besede: Judje, kristjani, verski dialog, Dolnja Lendava, obdobje meščanstva

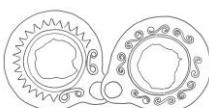

Lenart Škof

Doba Duha, pot v postkrščanstvo in nova etična konspiracija

V prispevku se bomo dotaknili Joahima iz Fiore in njegove ideje o t. i. tretji dobi – dobi Duha. Po pregledu idej nekaterih njegovih predhodnikov in sopotnikov/-ic se bomo vprašali o dinamikah poteka t. i. obdobij (*aetates*) judovsko-krščanske zgodovine ter o nasledkih Joahimovega mišljenja za današnji čas – kot napoved nove ali prihodnje postkrščanske dobe. Joahim je dobo Duha, ki sledi dobi Očeta in dobi Sina, razumel kot sintezo sinagoge in Cerkve v novem duhovnem občestvu, ki se bo uresničilo že na tem svetu. To učenje je našlo pomemben odmev že v skupnosti amalrikovcev (Amalrik iz Bene), ki jo je doletela žalostna usoda zgodnjega inkvizicijskega zatiranja in uničenja. V novejšem času so te ideje doobile svoj odmev v nekaterih temah moderne misli, na pomemben način v Heglovi in Schellingovi filozofiji religije in zgodovine, najbolj pa v sodobni misli francoske filozofinje Luce Irigaray in v njeni izvirni variaciji Joahimove misli v smislu nove dobe Diha, ki bo v spoštovanju spolnih, kulturnih in religijskih razlik združila posameznice in posameznike v novo občestvo, utemeljeno na etičnem deljenju diha, kar bomo interpretirali kot novo etično *konspiracijo* (sodihanje) človeštva.

Ključne besede: Joahim iz Fiore, Amalrik iz Bene, doba Duha, triteizem, antinomianizem, Luce Irigaray, doba Diha, konspiracija

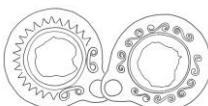

Miran Špelič, Jan Dominik Bogataj

Krščanska in judovska skupnost v Ogleju skozi dela Fortunacijana in Kromacija

Prispevek obravnava kompleksne odnose med judovsko in krščansko skupnostjo v poznoantičnem Ogleju, ki je bil eno izmed globalno najpomembnejših središč takratnega imperija, v katerem sta se že zgodaj soočili dve različni religiji. Po krajšem orisu zgodovinskega konteksta začetkov prisotnosti obeh skupnosti bosta v tej luči obravnavana dva ključna vira za proučevanja krščanskega pogleda na oglejske jude. Prvo besedilo je nedavno (2012) odkriti spis škofa Fortunacijana Oglejskega († ok. 369) *Commentarium in evangelia*, ki se je izkazal za najzgodnejši oglejski krščanski pisni vir in najstarejša latinska razlaga evangelijev; nastal naj bi na polovici 4. stoletja. Drugi vir so *Sermones in Tractatus in Matthaeum* Kromacija Oglejskega († 408), pomembnega oglejskega škofa. V pisni zapuščini obeh je v kontekstu eksegeze evangelijev tematiziran odnos med konkretnima skupnostma, mestoma zelo ostro, zato bo naloga prispevka predstaviti novo interpretacijo navedenih besedil v luči literarne in zgodovinske kritike, ko gre za odnos med judovstvom in krščanstvom.

Ključne besede: judovstvo, *Commentarium in evangelia*, protijudovska eksegeza, supersessionizem, zgodnje krščanstvo

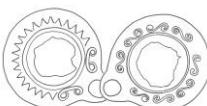

Anton Štrukelj

Nepreklicna milost in poklicanost

Predavanje najprej predstavi novost in »živo dedičino« koncila, se pravi prizadevanje papežev za poglobljen dialog z Judi: od sv. Pavla VI. prek sv. Janeza Pavla II. in Benedikta XVI. do Frančiška. Temu pregledu sledi v drugem delu poskus ovrednotenja koncilskih izjave *Nostra aetate*, ki jo je razglasil sv. Pavel VI. in katere četrti člen je posvečen Judom. Koncilski izvedenec Joseph Ratzinger je tedaj predvsem o tem členu ocenil, da so odprli novo stran v knjigi obojestranskih odnosov. Ob 50-letnici promulgacije izjave *Nostra aetate* je vatikanska komisija za verske odnose z judovstvom objavila nov dokument z naslovom *Nepreklicni sta milost in poklicanost, ki ju naklanja Bog* (Rim 11,29). Zaslužni papež Benedikt XVI. je napisal obsežne *Pripombe k traktatu De Iudeis*. Leta 2018 so bile objavljene v reviji *Communio* skupaj z izmenjavo dopisov med njim in višjim rabinom na Dunaju Arijem Folgerjem.

Ključne besede: *Nostra aetate*, *De Iudeis*, sv. Pavel VI., sv. Janez Pavel II., Benedikt XVI., Frančišek

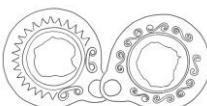

Marjan Turnšek

Slomškov odnos do judovstva

Pomembna vloga bl. Antona Martina Slomška pri pobudi in začetkih ekumenskega dela v Srednji Evropi je sorazmerno dobro raziskana. O njegovem odnosu do judovstva pa praktično ni raziskav. V raziskavi želimo zato preveriti njegov teoretičen odnos do Judov in njihove svetopisemske tradicije, kar bomo izvedli predvsem s pregledom njegovih pridig in pastoralnih besedil, v katerih v izredno veliki meri izhaja iz Svetega pisma; predvidevamo, da bo iz njegovih razlag odlomkov Božje besede mogoče razbrati tudi ta njegov odnos. Ker je v mnogih pastoralnih pogledih praktično »prehitel« drugi vatikanski koncil, želimo ugotoviti, ali je njegova teološko pastoralna slutnja tudi na tem področju bila podobno napredna. Drugo področje raziskave pa bo zajemalo njegov konkreten odnos do Judov, zlasti po prestavitevi škofijskega sedeža v Maribor (1859). Vemo, da v njegovem času ni bilo v Mariboru veliko Judov (leta 1880 jih je bilo le 37), a vseeno je primerno preveriti, ali je imel z njimi kakšen stik ozziroma kako jih je obravnaval.

Ključne besede: Anton Martin Slomšek, judovstvo, mariborski Judje

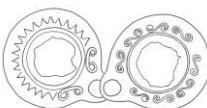
Terezija Snežna Večko

Zakon in družina v starozavezni in novozavezni postavi

Judovska postava, ki se nahaja v Drugi, Tretji in Peti Mojzesovi knjigi, natančno opredeljuje zakonske in družinske pravne odnose. Ti razodevajo patriarhalni ustroj izraelske skupnosti. Zakonski in družinski predpisi ščitijo predvsem pravice moža in očeta. V nekaterih drugih tekstih (poročilo o stvarjenju, Visoka pesem ...) sta mož in žena enakopravna. Zakonski odnos je tudi prevzet v simbolizem zaveze med Bogom in Izraelom. Jezus Kristus je v razpravi o ločitvi načelno zavzel do nje odklonilno stališče in s sklicevanjem na stvarjenje obnovil prvotni zakon. Prav tako je odklonil smrtno kazen za prešuštnice.

V članku analiziramo pravno razmerje med možem in ženo v judovski postavi ter ga soočimo z novostjo, ki jo je uzakonil Jezus Kristus. Trdimo, da je izboljšal položaj ženi in hkrati možu. Iščemo razloge za novo Jezusovo zakonodajo v Stari in Novi zavezi.

Ključne besede: Stara zaveza, Nova zaveza, judovska postava, mož in žena, pravni položaj, Jezus Kristus, ločitev, usmrтitev

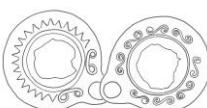

Polona Vidmar

Upodobitve Živega križa v slikarstvu na Štajerskem

Upodobitve Živega križa z alegoričnim prikazom Kristusove smrti na križu kot koncem Stare zaveze in začetkom Cerkve so vsebovale številne agresivno protijudovsko naravnane likovne motive. Na območju Štajerske lahko upodobitvam sledimo od sredine 15. do začetka 17. stoletja. V prispevku je obravnavana zlasti stenska slika v župnijski cerkvi sv. Jurija na Ptiju, ki je nastala v zadnjih desetletjih 15. stoletja, ko na Ptiju ni bilo več judovske občine. Zaradi fragmentarne ohranjenosti lahko preučujemo samo upodobitve Boga Očeta, angelov, Marije in Eve, medtem ko je mogoče uničene dele rekonstruirati na podlagi drugih slikarskih del iz štajerskega slikarstva in freske Tomaža Artule (Tomaža Beljaškega) v župnijski cerkvi sv. Andreja v Vratih-Megvarje (Thörl-Maglern) na Koroškem. Prispevek je posvečen raziskavi umestitve stenske slike v cerkveni prostor in povezave z drugimi naslikanimi ikonografskimi motivi v podaljšku južne ladje ptujske cerkve. Namen raziskave je tudi obravnavava vprašanja naročništva ptujske slike.

Ključne besede: križanje, Živi križ, stensko slikarstvo, Ptuj, župnijska cerkev sv. Jurija na Ptiju, Judje na Ptiju

Jure Zečević

Dijalog i suradnja židova i kršćana u okviru međureligijskih Susreta visokih predstavnika vjerskih zajednica u Hrvatskoj

Židovsko-kršćanski međureligijski dijalog u svijetu, odvijao se on u nacionalnim, regionalnim ili međunarodnim okvirima, uvjek se realizira u nekim konkretnim sredinama. Uz zajednička opća obilježja, svojstvena svakom dijalogu između židova i kršćana, dijalog i suradnja u svakoj pojedinoj sredini imaju i neka vlastita, sebi svojstvena, specifična obilježja: – u pogledu intenziteta i učestalosti, – u pogledu tematske i sadržajne naravi (teološke, molitveno-bogostovne, odgojno-obrazovne, humanitarne...), – u pogledu razina na kojima se ostvaruju (razina vjerničke baze, razina eksperata, razina visokih ili najviših predstavnika...), – u pogledu broja uključenih religija (bilateralni, trilateralni, multilateralni), itd.

Ovaj rad se bavi židovsko-kršćanskim dijalogom u konkretnoj sredini, u Hrvatskoj, obuhvaćajući prvenstveno onaj njegov dio koji se odnosi na međureligijske Susrete visokih predstavnika vjerskih zajednica u Hrvatskoj. Ostali oblici dijaloga i suradnje kršćana i židova u Hrvatskoj u radu su uglavnom ili tek spomenuti ili pak samo djelomično opisani, u određenim egzemplarnim i kontekstualnim funkcijama.

70

Rad pokazuje da su u dijalog i suradnju u okviru Susreta visokih predstavnika vjerskih zajednica u Hrvatskoj bile uključene obje u Hrvatskoj egzistentne i formalno-pravno registrirane židovske vjerske zajednice: Koordinacija židovskih općina u Republici Hrvatskoj i Židovska vjerska zajednica Bet Israel u Hrvatskoj. Rad, nadalje, donosi kronološki slijed svih devet održanih Susreta, prikazuje način njihovih priprema i kontekst održavanja te analizira teme i sadržaje zajedničkih izjava i priopćenja sa tih

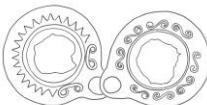

Judovsko-krščanski viri in razsežnosti dialoga

Jewish-Christian Sources and Dimensions of Dialogue

Susreta, čime biva vjerodostojno i znanstveno dokumentiran navedeni oblik zalaganja oko dijaloga i suradnje između židova, kršćana i muslimana u Hrvatskoj.

Ključne riječi: međureligijski dijalog, židovsko-kršćanski odnosi, Susreti visokih predstavnika vjerskih zajednica u Hrvatskoj, suradnja, suživot

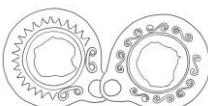

Bojan Žalec

Buber in Kierkegaard: eksistencialni odnosni personalizem, religija in družba

Članek predstavi primerjalno analizo Sørena Kierkegaarda in Martina Bubra, ki v določenem smislu predstavlja tudi prispevek k analizi odnosa med judovstvom in krščanstvom. Kljub Bubrovemu (neutemeljeni) kritiki Kierkegaarda kot individualista, v njegovem delu *Problem človeka*, in vsekakor večji analitični razdelanosti Kierkegaardovih besedil od Bubrovih, je med njunima pristopoma velika podobnost. Oba lahko uvrstimo med personaliste in to med eksistencialne odnosne personaliste. Matrica vsega Kierkegaardovega razmišljanja je odnos človek-Bog oziroma božji klic in človekov odziv nanj, pri Bubru pa to strukturno mesto zavzema odnos jaz-ti. V članku bomo primerjalno predstavili graditev stališča obeh mislecev iz omenjenih zastavitev, pri čemer bomo posebno pozornost posvetili odnosu med religioznim na eni strani in socialnim oziroma družbenim na drugi. Primerjalno bomo predstavili njuno razvitje kritike tako individualizma kot tudi kolektivizma ter predstavili pojmovanje odnosa med družbeno-socialnim in religioznim. Pokazali bomo, da sta bila tako Kierkegaard kot tudi Buber eksistencialna misleca tudi v družbeno-političnem pogledu. Oba sta poudarjala pomen odnosa, stika in komunikacije z drugim. Zato sta bila kritična do vseh negativnih dejavnikov komunikacije in dialoga ter do institucionalnih fenomenov in družbenih praks, ki so eksistencialno oziroma duhovno neustrezni. V tem smislu lahko trdimo, da sta oba misleca predstavnika politike eksistence. V tej luči je potrebno razumeti Kierkegaardovo kritiko kristjanstva in Bubrovo kritiko Herzlove variante sionizma.

Ključne besede: Søren Kierkegaard, Martin Buber, odnosni personalizem, eksistencija, religija, družba, politika

Robert Waltl

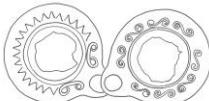
»Ne zganjajte teatra!« Režirati Sveti pismo

Gledališče ni nekaj larpurlartističnega, zabavnega zaradi zabave same, ampak angažirano razmišlanje, v katerem moraš začeti predvsem pri samem sebi. V preteklosti sem se nekajkrat srečal s svetopisemskimi motivi, ki sem jih postavil na odre.

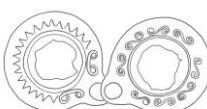
Od Jezusovega rojstva in betlehemskeih dogodkov v hudomušni predstavi *Osel Nazarenski* (Freyer teater, 1996), za katero sem napisal tekst in jo tudi odigral, vesoljnega potopa in zgodbe o Noetovi barki, v priredbi nemškega dramatika Ulricha Huba, *Na Noetovi barki ob osmih zvečer*, ki sem jo režiral dvakrat, v Sloveniji in Črni gori (Mini teater in PG Kranj, 2014; Gradska pozorište Podgorica, 2016), do Hubove priredbe Lessingovega Modrega Natana v priredbi *Natanovi otroci* (Mini teater, 2017) in nazadnje *Goldbergove variacije* Georga Taborija v SSG Trst (2019).

Taborijeva navezanost na Sveti pismo je stara. V igri *Mein Kampf* (1987) Žid Schlomo pravi Hitlerju, ki bi rad napisal knjigo: »Ena sama knjiga je in ta je že napisana in govorí o vsem ...« V svojem eseju *Unterammergau* iz leta 1978 je Tabori napisal: »Biblija se mi zdi smešna, kajti 'things always go wrong' v njej; je prava podoba našega bivanja. Edini Bog je klovn in igrati bi ga moral Buster Keaton; teka od stvarjenja do konca sveta in poskuša organizirati stvari, a zmeraj zgreši, vse gre narobe (...) vpije po zakonu in redu, poln je velikih idej in zamisli, ki zanikajo resničnost sredi kaosa človeštva, ki ni pripravljeno poslušati, hkrati pa se pritožuje nad svojo nepopolnostjo, ki je zgolj odsev stvarnosti.«

V *Goldbergorih variacijah* oživlja razen končnega prizora križanja predvsem poglavja iz Stare zaveze. Stara zaveza pa je skupna tako krščanskemu kot tudi judovskemu izročilu. In že smo pri drugi Taborijevi obsedenosti – obsedenost z judovstvom. Sam zase pravi, da ni nikakršen religiozen Žid in da je Žid predvsem zato,

ker so ga Nemci v drugi svetovni vojni spomnili na to. Židovstvo je zanj metafora za drugačno, zatirano, marginalno, outsidersko, manjšinsko. Nikoli se ne poskuša postaviti na določeno stališče, npr. antisemitsko ali sionistično, ampak želi predvsem razumeti fenomen sam, ki se najbolj kaže v odnosu Jud-Nejud. Pri tem sta mu v dragoceno pomoč humor in samoironija, ki ju premore v izobilju. »Moj namen v gledališču je bil spremeniti igralce v ljudi, in ne ljudi v igralce.« V sedemdesetih in osemdesetih letih prejšnjega stoletja je z nenehnim obujanjem spomina na tista poglavja iz nemške zgodovine (»Auschwitz in vse, kar sodi zraven«), ki so si jih Nemci tako zelo prizadevali kar najhitreje pozabiti, provociral in žalil domovinska in verska čustva nemške in avstrijske publike. S svojim videnjem nekaterih svetopisemskih tem pa je povzročal škandale. Skratka, za Taborija je teater vse prej kot le mašinerija za proizvodnjo zabave, čeprav sam skoraj ne zna biti drugačen kot zabaven. Prekletstva teatrske mašinerije se še predobro zaveda. Dogajanje *Goldbergovih variacij* je sicer lociral v nekakšno jeruzalemsko gledališče, kar nam nemara zveni eksotično, vendar nimamo nobenih problemov s prepoznavanjem simptomov ali z identifikacijo. Tabori noče govoriti npr. o Burgtheatru, ampak o vsakem teatru. To, da v Jeruzalemu uprizarjajo Biblijo, pa je zanje najbrž nekaj skoraj folklornega, torej nič tako zelo posebnega, kot bi se morda zdelo na prvi pogled. O samem Izraelu pa je že zdavnaj slikovito zapisal, da se mu »ta dežela zdi kot gledališče absurdna, kot poslednja židovska šala, pri čemer vemo, da je bila prva židovska šala Biblija«.

Judovsko-krščanski viri in razsežnosti dialoga

Jewish-Christian Sources and Dimensions of Dialogue

Pripravo in izvedbo mednarodnega
znanstvenega simpozija
Judovsko-krščanski viri in
razsežnosti dialoga sta podprla

*The organisation and realisation of the
International Scientific Symposium
Jewish-Christian Sources and Dimensions
of Dialogue were supported by*

